

K petindvajsetletnici tivolske resolucije

Kongres Jugoslovanske socialno demokratične stranke, ki se je vršil leta 1909, je naložil strankinemu izvrševalnemu odboru, naj pripravi in skliče konferenco, ki naj bi se bavila s političnimi in kulturnimi problemi jugoslovanskega vprašanja.

Tedanja politična doba na slovanskem jugu je bila precej burna. Malo poprej je Avstro-Ogrska anektirala Bosno in Hercegovino. Avstrijska vlada je delala sklicanju konference zapreke, vendar se je posrečilo prebrzditi različne težave političnega značaja in tako je bila sklicana prva socialno demokratična jugoslovanska konferenca, ki se je vršila 21. in 22. novembra 1909 v Ljubljani v hotelu Tivoli.

Te dni torej praznujemo petindvajsetletnico prve socialno demokratične jugoslovanske konference.

Te konference so se razen delegatov JSDS udeležili za nemško-avstrijsko soc. dem. stranko dr. Viktor Adler in dr. Karl Renner, za srbsko soc. dem. stranko Dimitrije Tucović, za češko Bruha in Šmeral, za italijansko Scabar, za bosansko Sretan Jakšić, Raušer in Salamunović, za hrvatsko Bukšeg in Juraj Demetrović, ki je bil v svoji mladosti agilen član soc. dem. stranke.

Po temeljiti poročilih Etbina Kristana in Jurja Demetrovića in po obširni debati, v katero so posegli tudi delegati drugih soc. dem. strank, je bila sprejeta resolucija, ki je v našem političnem življenju znana pod imenom Tivolska resolucija. Ta resolucija je od takrat dalje predstavljala narodno-politični program socialne demokracije.

Treba priznati, da se je izmed vseh političnih strank, ki so kedaj obstojale v Sloveniji, soc. dem. stranka prva zavedla historičnega pomena jugoslovanskega vprašanja in da je prva postavila kot temeljno programatično zahtevo politično in kulturno zedinjenje vseh južnih Slovanov.

Komaj 25 let je poteklo od takrat, vendar se je marsikaj pozabilo. Habsburška monarhija je bila takrat, čeprav razjedena po narodnostnih sporih, politična velesila, na videz ustvarjena, kakor da bi imela trajati večno. Slovanski narodi v Avstriji, posebno pa Slovenci, so se nahajali v obupni defenzivi. Še leta 1848 so Slovenci zahtevali Zedinjeno Slovenijo. V zadnjih letih pred jugoslovansko konferenco pa so se slovenske politične stranke borile samo še za enakopravnost slovenskega jezika v šoli in uradu. Slovenske pokrajine so na zunaj nosile, če že ne samo nemški, pa vsaj dvojezični značaj. Celo Ljubljana, središče Slovencev, je bila vsaj do leta 1908 na zunaj strogo dvojezična. Vsak najmanjši čevljar je imel dvojezični napis, pa tudi podjetja, ki so bila od Nemcev popolnoma neodvisna. Tako se je n. pr. sedanja Jugoslovanska knjigarna takrat

imenovala katoliška bukvarna — Katholische Buchhandlung. Nemščina je bila običajni občevalni jezik »boljših« Ljubljancev, kar se je sicer ohranilo pri soprogah nekaterih ljubljanskih nacionalnih prvakov do današnjega dne.

V tej obupno-žalostni dobi je edinole med dijaško mladino in med zavednim delavstvom zorela misel, da v habsburški monarhiji ni mogoča prava narodna kultura in politična svoboda in da je rešitev Slovencev samo v tesnem zedinjenju z drugimi malimi narodi srednje Evrope in Balkana, zlasti s Hrvati, Srbi in Bolgari.

Toda Avstro-Ogrska je bila takrat velika in mogočna. Tedanja Srbija pa je segala samo do Vranja in Užic. »Pametni« slovenski krogi so imeli jugoslovanske ideje za plod bujne mladostne domišljije. Socialna demokracija pa je na jugoslovanski konferenci kot resna politična stranka konstatirala, da zedinjenje Južnih Slovanov ni prazen fantom, temveč historična potreba. To je dokazal tudi ves nadaljnji razvoj, ko se je po veliki vojni konflagracija v letih 1914 do 1918, po niti desetih letih, zrušila habsburška monarhija in se je izvršilo državno zedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Leta 1909 se je tedanja mogočna SLS norčevala iz sklepov jugoslovanske konference! V zadnjih letih vojne pa je tudi SLS obrnila svoj plašč in je čez noč postala najglasnejša jugoslovanska stranka. Pravi izraz jugoslovanstva Slovenske ljudske stranke je bila majska deklaracija, ki je zahtevala združitev enotnega jugoslovanskega naroda pod habsburškim žezlom na temelju hrvatskega državnega prava. Lažnjivost majske deklaracije je očitna, na laži pa se ne more zidati nobena zdrava politika. Res je bila majska deklaracija takrat med vojno dobra agitačna parola in so ljudje takrat splošno kričali: Živela Jugoslavija, mislili pa so si: Proč z vojno! Nič pa ni SLS storila, da bi bila med ljudstvom utrdila prepričanje, da je rešitev Slovencev, ki mejé na velika naroda, nemški in italijanski, mogoča edinole v združitvi z drugimi malimi narodi, zlasti z jugoslovanskimi. To se je do današnjega dne dovolj maščevalo.

Težave so se pokazale takoj po prevratu. Spočetka je bila SLS najbolj kričava jugoslovanska stranka. Vse svoje institucije je pojugoslovanila. Iz Katoliške bukvarne — Katholische Buchhandlung — je napravila

Fašistovska diktatura je diktatura družinskega, pisarniškega in šolskega tirana.

Reakcija nikoli ne pokaže pravega obraza, in kadar se reakcija prvič pojavi in nas obišče, tedaj ne reče: Jaz sem reakcija. Premislite malo zgodovino! Reakcija je zmeraj govorila: potrebna je prava svoboda, moralni red se mora obnoviti.

(F. de Sanctis, iz parlamentarnega govora l. 1878)

Jugoslovansko knjigarno, iz Katoliške tiskarne — Jugoslovansko tiskarno, dalje je prekrstila svojo obrtno organizacijo v Jugoslovansko obrtno zvezo, strokovno organizacijo v Jugoslovansko strokovno zvezo, svoj parlamentarni klub v Jugoslovanski klub itd. V nadaljnjih letih pa je svoj jugoslovanski plašč večkrat obesila na klin, pa ga je takoj zopet oblekla, če se ji je obetala udeležba pri vladnem koritu. Druga politična stranka, bivša JDS pa je s silo vbijala narodno edinstvo v trde slovenske butice. Le preveč pa je bilo v vseh vladnih strankah ljudi, ki so na jeziku nosili narodno edinstvo, mislili so pa na državne dobave, na koncesije, na korita.

Soc. dem. stranka, kakor tudi njena politična naslednica SSJ pa je tudi v vseh teh časih trdno vztrajala na bistveni ideji tivolske resolucije, čeprav v časih demagogije to ni bilo vedno lahko. Žal, da je bila pre-slabotna, da bi bila mogla v skupščini odločujoče vplivati na potek razvoja. Vztrajno pa je v skupščini in v svojem časopisju opozarjala, kam nas bo dovedla ne samo samopašna, temveč tudi blazna politika meščanskih strank, večinskih in opozicionalnih. Če bi se bile odločujoče politične stranke vsaj malo zavedle svoje dolžnosti in odgovornosti, bi danes ne bili tam, kjer smo.

Lahko pa rečemo: zavedno delavstvo vsega tega ni zakrivilo, temveč je vedno hodilo svojo pot. Čeprav se delavstvu doslej še ni posrečilo, da bi moglo ustanoviti svoje javne socialistične politične organizacije, bomo pač kot neorganizirani posamezniki ostali zvesti bistveni ideji zedinjenja vseh Jugoslovancev — v Avstriji, v Poljski, v Podonavju in Balkanu.

Ravno sedANJI čas dokazuje življenjsko silo te ideje. Misel z bližanja Jugoslavije in Bolgarije je zmagovito prodrla med vsemi, sicer politično zelo nasprotnimi krogi Jugoslavije in Bolgarske.*)

V tej številki priobčujemo vse važne dokumente o obeh konferencah, ki jih današnja generacija večinoma ne pozna. Iz vseh teh zgodovinskih dokumentov sledi jasno spoznanje: nihče nima pravice očitati jugoslovanskemu soc. proletarijatu anacionalnosti ali mu dajati kakršnekoli nacionalne lekcije, ker če smemo kaj očitati tivolski resoluciji, bi bilo edino to, da veje iz nje prevelik optimizem. Nihče mu ne more očitati oportunitizma, ker ljubljanska in beograjska konferenca pomenita pravo veleizdajsko dejanje napram Avstro-Ogrski in prvo zavestno, pogumno in revolucionarno formulacijo jugoslovanskega narodnega vprašanja. Tedaj, ko so bili še vsi naši »narodni« in katoliški veljaki črno-žolti zunaj in znotraj, se je socia-

---

*) Pomembnost tega zblizanja se da pravilno oceniti, če se spomnimo, da so Srbi in Bolgari v zadnjih petdesetih letih med seboj vodili tri krvave vojne, v katerih se je prelilo mnogo krvi in uničilo mnoge imovine.

Vsak dober „Svobodaš“ bi lahko razprodal po en blok za tiskovni sklad „Svobode“.

listično delavstvo jasno opredelilo proti vsemu, kar je oviralo razvoj našega naroda, delavska kulturna organizacija »Vzajemnost«, predhodnica »Svobode«, je bila razpuščena, ker se je opredelila proti habsburški Avstriji za Jugoslavijo. Sklepi 1909. l. v Ljubljani in Beogradu niso sklepi, ki bi jih narekovala dnevna taktika, temveč to je načelno stališče, ki naj bo v svojem bistvu vodilna smer za vso bodočnost; zato ne moremo vsak dan menjati teh sklepov po vsakokratnem razpoloženju kavarniških pisarjev, ker nam se ni treba loviti za vsakim dnem, temveč vzgajamo delavstvo, cvet našega naroda, za bodočnost. Da, delavski razred je cvet in vodilna moč vsakega modernega naroda, njemu pripada bodočnost in tedaj bo tudi narodno vprašanje rešeno tako, kakor si ga narod res želi. Jugoslovanski proletarij si je pred 25 leti jasno začrtal svojo pot tudi v nacionalnem vprašanju in dunajski strelj velikega nemškega socialističnega Adlerja sredi najhujše razbrzdanosti nemškega imperializma so glasno napovedali konec Avstro-Ogrske. Buržoazija pričakuje od naroda le to, da jo narod brani, proletarij pa jasno zahteva, da narod vlada. Zato pomeni uveljavljanje naših idealov tudi uresničenje želj vseh, zlasti pa malih narodov, kakršen je naš.

J. C.

Jugoslovanska konferenca

Pod tem naslovom je k prvi jugoslovanski socialistični konferenci 1909. l. v Ljubljani tedanji trotednik jugoslovanske socialne demokracije »Rdeči prapor« napisal 20. nov. naslednje uvodne misli:

Le še nekoliko ur bo minilo in pozdravili bomo v Ljubljani svoje drage goste, ki prihajajo, da z nami skupno izvrše delo politične in kulturne potrebe, vsled tega delo zgodovinske važnosti, naj je tudi oblika, v kateri se pojavlja in opravlja, enostavna in skromna. Zbrali se bodo zastopniki vseh jugoslovanskih socialno-demokratskih strank avstroogrške monarhije; poleg svojih Slovencev in Hrvatov iz avstrijskih pokrajin bodo imeli med sabo sodruga iz Hrvatske in Slavonije, iz Bosne in Hercegovine, posetili nas bodo gostje iz Srbije, iz Avstrije, s Češkega. Imeli bomo prave praznične dni.

Potreba sedanjosti in misel na bodočnost je privabila zastopnike organiziranega delavstva vseh Jugoslovancev v Ljubljano. Resna je naloga, ki si jo je nadela konferenca in na resen način jo hoče izvršiti. Predolgo je bilo jugoslovansko vprašanje zagrnjeno z meglo utopij, predolgo je imela sentimentalnost na eni, šovinistična strast na drugi strani prvo besedo. Ne ene ne druge poti noče nastopati socialna demokracija in ne zaradi mode, temveč zaradi nujne življenjske potrebe se bavi socialna demokracija z vprašanjem, kateremu pravimo jugoslovansko. Trezno gre na delo in niti za hip noče zapustiti realne podlage, na kateri se razvija življenje.

Konferenca se ima baviti s politično in s kulturno stranjo jugoslovanskega problema, čigar obstanek se ne da tajiti, ko postajajo vsaj posamezni njegovi elementi od dne do dne aktualnejši. Stvar ni socialni demokraciji nova; saj so se posamezne stranke že davno bavile z njo in na vseh zborih zadnjega časa se je izražala želja, da bi se priredil sestanek vseh prizadetih faktorjev, kjer bi vsestransko premotril položaj in se določila enotna taktika za vse slučaje, v katerih je koristna in potrebna. Letošnji kongres v Ljubljani je pa izvrševalnemu odboru naravnost na-

ložil, sporazumeti se z ostalimi bratskimi strankami in sklicati konferenco. Po odstranitvi različnih težav, ki so jih večinoma povzročile politične homatije, se je to končno posrečilo in jutri začne konferenca svoje delo.

Prvo vprašanje, ki se vrine strogemu kritičarju, je seveda to: Ali je jugoslovanstvo sploh kaj stvarnega? Ali ni to samo iluzija?

In drugo: Ali se ima, ali se more socialna demokracija s svojega načelnega stališča baviti s takim vprašanjem?

Lahko je mogoče, da se ne strinjajo mnenja vseh prizadetih. In v resnici opazujemo nasprotja, ki so včasih tako velika, da bi človek obupal sploh nad bodočnostjo jugoslovanskih plemen. Taki so bili boji med Srbi in med Hrvati. Tako je še vedno n. pr. stališče Starčevičancev na Hrvatskem, take so ideje Velike Hrvatske, Velike Srbije i. t. d. In tak je slovenski separatizem, ki je v raznih krogih še vedoma ali nevedoma utrjen. Vse to bo morala konferenca razglabljati, kajti nobeno dejstvo se ne sme prezreti, ako se hoče bodočnost graditi na trdnih tleh. In socialna demokracija ni nikdar postavljala svojih stavb v zrak. Toda stranka in njeni zaupniki bodo morali samostavno, po svojem najboljem znanju in prepričanju rešiti svojo nalogo, ne da bi se udali predsodkom kogarkoli. A če bodo tako ravnali, smo prepričani, da pridejo do zaključka, da je jugoslovanstvo realnost, ki ima sicer še nejasne obrise, toda živo in zdravo jedro, hrepeneče po razvoju.

Politične in kulturne razmere posameznih jugoslovanskih plemen imajo pač poseben značaj. Primerjanje s položajem drugih narodov v preteklosti ni posebno plodno; zgodovina ne pozna kongruentnih pojavov, temveč ustvarja vedno novo. Naša naloga ne more biti iskanje vzorov v historiji, ne oponašanje nekdanjih dogodkov in nobena sentimentalnost nam ne omogoči pozitivnega dela. Fatalizem bi nam pa sploh odprl prezgoden grob.

Doslej so južni Slovani ne le politično, ampak tudi narodno razdeljeni in le slepec bi mogel prezreti, da je to škodovalo vsem. A ta razkosanost ni škodljiva le Jugoslovanom samim, temveč tudi ovira splošen kulturni napredek, ki je le tedaj popoln, če so ga deležni vsi deli. Da so zamorci zaostali v kulturi, ni le izguba zamorcev, temveč je izguba človeštva. Politična razkosanost je stvar, ki je ne morejo meninич tebinič odpraviti Jugoslovani sami. Prezirati sile, ki posegajo v življenje narodov, bi bilo nespametno. Zlasti pa ne more svojega političnega življenja povoljno urediti pleme, ki ne more porabiti vse svoje moči. Demokratične uredbe so prvi pogoj, da se more narod uspešno bojevati za svoje cilje in se varovati sovražnih napadov.

Veliko bolj pa lahko vplivajo narodi sami na nepolitični del svojega narodnega življenja. Prav to se je pa pri Jugoslovanih doslej najbolj zanemarjalo; sto let se govori in poje o jugoslovanski vzajemnosti, a skoraj ničesar še niso storili takozvani merodajni faktorji, da bi se slavljena vzajemnost kakorkoli realizirala. Zakaj najbolj navdušeni proroki so vedno mislili, da je politično zedinjenje prvi pogoj. V resnici je pa narobe. Čakati na realizem ali na kaj podobnega, je lahko. Vprašanje je pa, če imajo narodi toliko časa in tako ugodne razmere, da lahko hladnokrvno čakajo na tisto, o čemer nihče ne ve, kdaj da pride.

Ta prevdarek pa pokazuje konferenci veliko nalogo, katere so se doslej komaj posamezni zanešenjaki od daleč, prav od daleč dotaknili. In če se posreči konferenci tudi to delo, tedaj se lahko pravi, da je bila res zgodovinskega pomena.

Velika manifestacija jugoslovanskega socialističnega delavstva

»Rdeči prapor« je 1909. l. v 127. in 128. številki prinesel naslednjo poročilo o manifestacijskem zborovanju ob priliki prve jugoslovanske socialistične konference:

Ljubljansko delavstvo je obhajalo v nedeljo praznik, kakor ga še ni doživelo: Ljubljano so počastili s svojim prihodom zastopniki bratovskih strank, odlični vodniki in bojevniki proletariata, ki so bili slovenskemu delavstvu že davno znani po svojem napornem delu za osvoboditev proletariata, ki jih pa ljubljansko delavstvo še ni videlo s svojimi očmi in še ni slišalo na lastna ušesa. Delavska srca so žarela veselja, ko so videla v svoji sredi poslanca sodr. Adlerja in sodr. Rennerja kot zastopnika nemško-avstrijske socialno-demokratske stranke, sodr. Bruho in dr. Šmerala, odposlanca češko-slovenske bratske stranke, drž. poslanca Scabarja iz Trsta, sodruga Tucovića iz Beograda, sodr. Raušerja, Jakšiča in Salamunovića iz Herceg-Bosne ter sodr. Bukšega in Demetrovića iz Zagreba. V Ljubljani je bila zbrana mala »internacionala«, in kaj je naravnostnega, da se je na manifestacijskem shodu, na katerem se je zbralo 1500 delavcev, razpravljalo o stališču socialne demokracije do narodnostnega vprašanja. Naši narodnjaki predstavljajo slovenskemu delavstvu drugorodne socialne demokrate kot vzor-narodnjake; češki prav tako kakor nemški zastopniki, italijanski prav tako kot srbski so prav odločno zanimali to protekcijo naših nacionalističnih frazerjev in naši narodnjaki so izkusili blamažo, da si hujše misliti ni mogoče.

V predsedništvo so bili izvoljeni sodrugi Etbin Kristan, dr. Henrik Tuma (Gorica), Ivan Regent (Trst), Vilim Haramina (Pulj).

Po pozdravnem uvodnem nagovoru sodr. Etb. Kristana, povzame viharno pozdravljen

drž. poslanec sodr. dr. Adler (Dunaj)

besedo: Čast mi je, cenjeni sodrugi, da Vam sporočam pozdrave avstrijsko-nemške socialne demokracije. Veseli me, da prisostvujem pri tem znamenitem aktu, ki obeta jugoslovanskemu proletariatu bogatih sadov. Nemci, Čehi in Italijani prihajajo v tuje mesto, in vendar prihajamo ne kot tujci, ampak kot bojevniki k sobojevnikom, kot socialni demokratje k socialnim demokratom, v prepričanju, da bojujete izredno težak boj. Slovanski jug nam podaja silno sliko: mladi narodi množijo svoje sile in krepe svojo samozavest in v tem procesu tvori ravno proletarijat, ki mu meščanstvo odreka narodni čut, merilo kulturnega razvoja. Nahajamo se na razbeljenih tleh; tu se ne bojujeta slovenski in nemški narod, temveč umikajoča se birokracija, ki zlorablja nemško ime, se meri s slovenskim meščanstvom. V tem preklanju birokracije ne vidimo rešitve narodnega vprašanja; ne vidimo ga v pobijanju šip in tudi ne v kroglah soldateske. Mi pobijamo hinavščino in razredni egoizem meščanskih nemških strank, ki so slepo orodje birokracije, kakor pobijate Vi svoje meščanske stranke, ki se zavijajo v narodni plašč. Vaš boj velja demagogom a la Šušter-

šič, Krek, ki se v parlamentu izdajajo za najvnetejše demokrate, ki pa so v resnici največji sovražniki in škodljivci ljudstva. Nemški proletarij se dobro zaveda, kakšnega ogromnega pomena je vaše delo. Brez osvoboditve, brez avtonomije vseh narodov tudi nemški narod ne more doseči svoje avtonomije; vaš napredek je naš napredek. Na grobu birokratične diktature mora izrasti nova zveza svobodnih narodov. Mednarodni smo, ker smo narodni v najboljšem pomenu besede in ker ljubimo svoj narod; proletarij utelešuje v vsakem narodu najplemenitejši del. V tem smislu pozdravljam jugoslovanski proletarij. (Burno odobravanje.)

Dimitrij Tucović (Belgrad)

živalno aklamiran izvaja sledeče: Iz Srbije prihajam s prepričanjem, da smo ob vojni krizi korektno ravnali s stališča internacionalizma. V času vojne nevarnosti je sodrug Kaclerović v skupščini protestiral proti prelivanju krvi — za Kaclerovićem je stala ogromna masa srbskega ljudstva. Kot solnce jasno je, da razdor ni izviral iz spora narodov, temveč iz preprirov vladajočih razredov, ki nosijo vso odgovornost za vojno nevarnost. Da v tej akutni krizi nismo izgubili niti enega sodruga, kaže, kako globoko umeva proletarij svojo stvar; tudi nadalje hočemo ostati tolmači socialno-demokratske internacionalne. V boju za osvoboditev proletariata je delo za narodno osvoboditev. Misel jugoslovanske konference je bližja avstrijskim Jugoslovanom kot Srbom iz kraljevine, vendar je med nami popolno sporazumljenje, ker vemo, da nas le kulturna zajednica jugoslovanska popelje iz dosedanje osamljenosti in blokade. Na naše sodelovanje se lahko zanašate, ker smo i v Srbiji i na Bolgarskem in v Turčiji za isto idejo: za spajanje narodno šibkih v močne skupine, ki se upro evropskemu kapitalu. Mi nismo pangermani, panslavisti, ker smo pansocialisti. (Viharno ploskanje.)

Sodr. Anton Bruha (Praga)

izvaja paralelo med jugoslovanskim in češkim proletariatom; obadva izražata iz enako težkih okoliščin, vsak korak k osvoboditvi je težko in krvavo pridobljeni. Naša buržuazija nam podtika narodno izdajstvo, kakor se dogaja i vam; imenuje nas nedomoljube, ker ne dopuščamo zlorabe delavstva v šovinistične svrhe. Internacionalno stališče je trdna granitna podlaga našega dela, naših bojov in naših uspehov; pred 12 leti so nas izobčili iz naroda zaradi protidržavnopravnega proglasa, toda okrepili smo se in postali mogočni. Mednarodna solidarnost mora vezati vse narode v boju proti kapitalistični buržuaziji. (Bučni soglas.)

Sodr. Sretan Jakšić (Sarajevo)

pozdravlja v imenu herceg-bosenskega proletariata, ki se je pred nekaj leti strokovno, pred pol letom pa politično organiziral. Pred 30 leti se je izvršila okupacija Herceg-Bosne pod firmo uvedbe reda, toda glavna svrha je bila: eksploatacija po avstro-ogrskem kapitalu. Aneksija se je izvršila pod firmo uvedbe ustavnih razmer. Toda obljuba je ostala obljuba: izdelani ustavni načrt ni drugega, kot izigravanje naroda proti narodu, je karikatura, slabša od starega absolutizma. Avstro-ogrške

vlade vedo predobro, da je njihov edini nasprotnik proletariat, da je opozicija meščanskih strank neresna. Pogoji proletarskega napredka niso ugodni. Bosanski narod je gospodarsko in kulturno zaostal, fevdalnega sistema niso še preživeli: kmet še zmirom tlačani agi in mu plačuje desetino. Fevdalizem še bolj komplicira ves položaj, ker dodaja buržuaziji, birokraciji in klerikalizmu zaveznika, socializmu krčevitega sovražnika. (Živahno odobravanje.)

Sodr. Bukšek (Zagreb)

prav prisrčno pozdravljen, opozarja, da so Slovenci in Hrvatje od prvega početka socialističnega gibanja v tesni medsebojni zvezi. Pravijo, da nas ločijo meje; toda te meje obstojajo le na papirju. Slovenec, ki potujejo po Hrvatskem, niti v Zagrebu ne opazi nobene jezikovne razlike. Potreba našega življenja, potreba naše časti je, da prebudimo zavedni del našega delavstva, da spozna svoj razredni položaj in da se v njem razvije pojem delavske časti. Ali ni sramota, ki nam žene kri v obraz, da vidimo slovenske, hrvatske in srbske stavkokaze v Švici, da se rekrutira ta izvržek proletariata iz jugoslovanskih dežel? Da to preprečimo, to je naša skupna naloga. Za olajšanje socialistične propagande pa je treba ustvariti iz Jugoslovansko eno kulturno celoto, kakor so jo drugi narodi že davno izvedli. To nam veleva interes soc. demokracije, ki se bojuje za osvobodnje proletariata in s tem za osvoboditev vsega človeštva. (Viharno pritrjevanje.)

Sodr. dr. Bohumir Šmeral (Praga)

povzame burno aklamiran besedo: V imenu češkoslovanske socialne demokracije, katero vam vaša buržoazija iz demagoških motivov postavlja za vzor narodnega čustvovanja, vas prav prisrčno pozdravljam. Potrebo čutim, da vas svarim pred lažjo, prevaro in zločinom, ki ga uganja buržoazija vsepovsod, da zapelje proletariat na kriva pota narodnega šovinizma. Naša stranka, ki je zrasla pod najhujšo persekucijo birokracije in buržoazije, je razbila državno-pravno ideologijo, ki je desetletja tvorila podlago češke meščanske politike in nesrečo češkega naroda. Naša protidržavnopravna izjava: leta 1897 je ustavila naš razvoj; leta 1900 smo izgubili vse državnoborske mandate, radi smo jih izgubili v boju proti narodnemu šovinizmu, proti narodni vraži in ponosni smo na to. Okrepili smo se in postali smo mogočni, ko smo po ruski revoluciji izvojevali si splošno in enako volilno pravico. Pri zadnjih volitvah smo dobili 37% vseh čeških glasov in 22 mandatov — vsekakor sijajna proletarska zmaga. Toda še večjo radost, še prešernejši ponos nam je obudil popolni poraz, ki smo ga doživeli pri ožjih volitvah: vsa protiljudska in narodnjaška reakcionarna masa je enotno nastopala proti nam, in s tem sijajno dokazala, da smo zvesto izvajali svoj mednarodni, socialistični in demokratični program. Narodno vprašanje na Balkanu ne obstoja v oddaljenih političnih konstrukcijah; taka taktika bi bila prav tako jalova in neplodovita, kakor državno-pravna pri nas. Težak je boj in ogromno silo bo treba porabiti proti imperializmu, velesrbstvu in velehrvatstvu. Potrebna je osvoboditev iz indiferentizma; v ljudski duši bo treba zaploditi zavest jugoslovanske kulturne in narodne enote, kajti birokracija in brezobzirni,

s konfesionalnimi predsodki prenapolnjeni klerikalizem trgata in krotita jugoslovanski narod. Rešitev jugoslovanskega narodnega vprašanja leži v kulturni in gospodarski povzdigi jugoslovanskega proletariata v smislu socialnodemokratske internacionale. Na pragu Evrope čaka proletariat važne misije: problem malega naroda ne terja šovinizma, t. j. zanašanje na brutalno silo, ki pomenja gotovo narodno smrt, temveč narekuje mednarodno solidarnost, kakor jo propagira proletarski socializem. Povzdignite svoj pogled v bodočnost, kjer sije solnce socialistične svobode. (Gromovito ploskanje in odobravanje se po govornikovih besedah kar poleči ni hotelo.)

Juraj Demetrović (Zagreb)

izvaja sledeče: Usoda Jugoslovanom ni privoščila popolnega in edinstvenega narodnega življenja. Naši pradedje so zgradili Ilirijo. Buržoazija je od ilirizma preko velehrvatstva, velesrbstva in veleslovanstva priveslala koncem koncev do trializma. S tem je doživela bankrot in sijajno dokazala svojo absolutno nesposobnost za rešitev jugoslovanskega narodnega vprašanja. Proletariat se ne da zapeljati v vrtinec meščanske politike. Herceg-Bosna je anektirana, in sedaj se avstrijski kapitalizem in ogrski fevdalizem prerekata, čegav plen da naj postane. Dežele se dado anektirati, narodi se ne dado anektirati. Aneksijsko vprašanje za nas še ni rešeno: rešile ga ne bodo velevlasti, narod sam mora odločiti svojo usodo. Šovinistične intrige so delale iz Hrvatov in Srbov dva naroda, toda ne hrvatski, ne srbski proletariat nimata interesa na teh prepirih. Jugoslovanstvo zadobiva od dne do dne na pomenu in je že danes element za revolucioniranje Avstro-Ogrske. Proletariat, ki ne pozna historičnega državnega prava, mora izvesti preobrazbo monarhije v konfederacijo avtonomnih narodov. Naš ideal je narodno in kulturno edinstvo vseh Jugoslovanov; zgodovinska važnost jugoslovanske konference, te internacionale en miniature, obstoji baš v tem, da formulira stališče proletariata, kateri edini more s svojim enotnim naziranjem o jugoslovanskem vprašanju preprečiti balkanski požar. (Gromovito pritrjevanje.)

Nato izpregovori zaključno besedo

sodr. **Etbin Kristan:**

Slišali ste govornike bližjih in oddaljenejših narodov; prepričali ste se, da je bila v besedah vseh govornikov ena vodilna misel, in če bi bili govorili proletarski zastopniki drugih narodov, bi bili slišali enake temeljne misli. Socialna demokracija odpravlja temelj krivice, ne le krivična znamenja in gradi poslopje enake pravice za vse brez razločka vere in jezika. Od dne do dne postaja realnejša moč, ki pred njo trepeče buržoazija vseh narodov. Ni več daleč čas, ko bodeta ljudstvo in socialna demokracija ena beseda, en pomen. — Ne daleč od nas zboruje stranka, ki se imenuje »ljudsko«. Kakšna resnoba tiči v teh ljudeh, je razvidno iz komičnosti predmeta, ki o njem razpravljajo. Dr. Šušteršič in dr. Krek razlagata radovednejšem moškega in ženskega spola škofove svinjske bukvice. Drugi tabor, t. zv. liberalni ni za las boljši; za reklamo svojim shodom ne vedo boljšega kot — škofovo rdečo brošurico. Sramota bi bila za nas, če

bi v našem narodu ne bilo ljudi, ki se zanimajo za resnejše zadeve. V tem trenutku, ko je zatiranje in uničevanje ljudstva z draginjo in lakoto na dnevnem redu, ko jugoslovansko ljudstvo ne ve, kje dobiti košček kruha, v tem trenutku slepe naši politikani ljudstvo z narodnimi frazami in pa — škofovimi brošuricami. — Jugoslovanstva si niso izmislili socialni demokratje: realnost je, ki lahko nosi to ali drugo ime. Buržoazija se je tudi v tem vprašanju izkazala jalovo. Kam je dospelo jugoslovansko vprašanje v 100 letih, odkar je Vodnik pel: Ilirija, vstani! Fraza je bila, ko je bila izgovorjena in je fraza ostala. Ta gospoda ima časa dovolj, da si izmišlja razne državne tvorbe, toda delavski razred ne utegne čakati na uresničenje meščanskih državno-pravnih ideologij. Zbrali smo se, govoreči hrvatsko, srbsko, slovensko, ker vemo, da tako ne moremo več naprej živeti, ker ni nikogar, ki bi nam hotel pomagati do poštenega življenja. Socialna demokracija je spoznala, da se ne more zanašati na buržoazijo, zato je vzela tudi to vprašanje v svoje roke. — Značilno je, da so vsi govorniki pri obdelovanju narodnega vprašanja prišli do zaključka, da ni rešitve narodnega vprašanja v šovinistični borbi, temveč v internacionalni vzajemnosti vseh narodov. Zato rešitev narodnega vprašanja ne bo delo buržoazije, ampak delo svetovne, vsem narodom pravične socialne demokracije.

Sklepi prve jugoslovanske socialistične konference

(Tivolska resolucija)

Prva jugoslovanska socialnodemokratska konferenca izjavlja:

I.

Aneksija Bosne, na Hrvatskem vladajoči sistem, zopet okrepljeni birokratični režim v Avstriji ter trajno vzdrževanje fevdalne oligarhije na Ogrskem dokazujejo neoporečno, da je Avstro-Ogrska kot velesila poskusila krepak sunek v imperialistični smeri. Ta poizkus se opira politično na stari centralistični absolutizem, socialno in gospodarsko na stari fevdalni agrarizem z njega carinsko-političnim izstradavanjem množic ter združuje s tem novo kapitalistično izkoriščanje, ki dobiva za Jugoslovane, pridružene monarhiji, značaj eksploatacije. Ta sistem pomenja za široke mase jugoslovanskega ljudstva proletariziranje in osiromaševanje, oviraje pa obenem industrijalizacijo.

V kolikor pa izraža porajajoči se imperializem silo dualistične Avstro-Ogrske, postaja hkrati faktor, ki jo razdira in prevrača. Njegova stebra sta absolutistična metoda v Avstriji in fevdalna razredna vlada na Ogrskem, tako da je v kričočem nasprotju z vsemi zakoni političnega, gospodarskega in socialnega razvoja, da ovira razvojne moči vseh narodov Avstro-Ogrske ter jih goni v najblaznejšo nacionalistično politiko medsebojnega izigravanja in klanja, namesto v skupen boj za svobodo in kulturo.

Vsem narodom skupni interesi kakor tudi zmagovito napredujoča tendenca vseh narodov Avstro-Ogrske k nacionalni demokraciji predstavljajo proti absolutizmu in fevdalnemu dualizmu novo politično idejo narodne avtonomije, t. j. preobrazbo Avstro-Ogrske tako, da bo na enot-

nem gospodarskem ozemlju vsakemu narodu brez ozira na zgodovinske meje zajamčena enotnost, samostojnost in samouprava v vseh narodno-kulturnih zadevah.

S stališča tega razvojnega pojmovanja izjavlja jugoslovanska socialna demokracija programatično:

1. Avstro-ogrski Jugoslovani smatrajo za končni smoter svojega narodno-političnega stremjenja popolno narodno združitev vseh Jugoslovanov ne glede na različnost imena, vere, pisave in dialektov ali jezikov.

2. Kot deli velikega enotnega naroda stremimo, da se konstituiramo kot enoten narod, ne glede na vse umetno napravljene državno-pravne in politične pregraje, želeči skupno nacionalno avtonomno kulturno življenje kot svobodna enota v popolnoma demokratični konfederaciji narodov.

3. K temu končnemu cilju nas vodi le neumorno delo in boj na podlagi obstoječih realnih političnih razmer in naprav sedanje dualistične Avstro-Ogrske, boj za popolno demokratizacijo vseh narodnih, državnih in političnih institucij. Zlasti je boj za splošno, enako in tajno volilno pravico v ogrski državni zbor, v hrvatski in bosensko-hercegovski sabor in vse avstrijske deželne zборе odločilne važnosti. Iz tega razloga izjavlja konferenca, da je treba politični boj za koncentracijo vseh sil v tej smeri in v tem delokrožju smatrati za najvažnejšo nalogo jugoslovanskih socialno-demokratičnih strank.

II.

Jugoslovani, razcepljeni ne le politično na osem državnih, odnosno upravnih teritorijev, temveč tudi kulturno na štiri dele, nazivajoče se narode, so tako oslabljeni, da le fiktivno žive samostojno življenje, ne da bi imeli v sedanjem položaju potrebnih pogojev za ustvaritev takih kulturnih razmer in pozicij, da bi se mogli kot narod ali narodi povoljno razvijati poleg drugih kulturnih narodov.

Dejstvo je, da so se poedini deli Jugoslovanstva vsled politične razcepljenosti, vsled dotik z različnimi tujimi narodi, vsled vplivanja raznih gospodarskih sfer v marsičem diferencirali. Na drugi strani pa je dejstvo, da vse, tekem časa nastale razlike po svoji naravi in po svojem obsegu niso take, da bi opravičevale separatizem posameznih delov in cepitev na štiri narode, osobito je ta separatizem škodljiv, ker noben izmed teh posameznih delov nima moči, da izобрази svoje narodno življenje. Nasprotno pa bi si mogli vsi deli kot ena narodna celota ustvariti vse pogoje narodnega življenja in krepkega kulturnega razvoja v prid sebi in splošni kulturi.

Jugoslovanska socialna demokracija smatra sedanje jugoslovanske narode le za element, ki naj ustvarijo enoten narod, in konstatira, da treba v svrhu oživotvoritve te enotnosti smotrenega skupnega, kulturnega in političnega dela, ne glede na današnje politične formacije in meje. Zlasti smatra potrebnim sporazumljenje o skupnem narodnem jeziku in pravopisu, kot prvem predpogoju popolnega enotnega narodnega življenja Jugoslovanov. To pa je dosegljivo le s sistematično postopno kulturno politiko v vseh delih tega naroda.

III.

V svrhu trajne organizacije dela v gorenjem smislu izreka prva socialno-demokratska konferenca, da se osnuje stalen jugoslovanski socialistični odbor, v katerem naj bodo za sedaj po trije zastopniki hrvatske, bosensko-hercegovske in avstrijske jugoslovanske socialno-demokratske stranke, izjavljajoč že v naprej, da sčasoma postane ta razširjeni odbor predstavitelj vseh jugoslovanskih socialnih demokratov sploh. Ta odbor ima nalogo, da izvršuje trajno zvezo med jugoslovanskimi socialno-demokratskimi strankami, zlasti stalno uredbo jugoslovanske socialistične korespondence, da se od časa do časa sestaja, da uravnava smer narodnega in političnega boja Jugoslovancev, da posreduje kulturno združevanje z medsebojnim spoznavanjem in s popularizacijo posebnih ekonomskih, kulturnih in političnih razmer vseh delov Jugoslovancev.

Ta odbor smatra konferenca za viden izraz Zveze jugoslovanskih socialno-demokratskih strank, katera s tem ne bo končana, ampak katera se bo nadalje popolnoma izvedla na jugoslovanskih socialističnih konferencah kot stalna uredba medsebojnega občevarja in spoznavanja.

Dr. Hencik Tuma, Naša inteligenca in socialna demokracija

Ko posvečamo to številko »Svobode«
zgodovinskemu letu 1909, ko je socialna demokracija zavzela stališče napram jugoslovanskemu nacionalnemu vprašanju, se nam zdi umestno, da iz istega leta priobčimo zgoraj imenovano razpravo, ki jo je sodr. dr. Tuma napisal o slovenski inteligenca v »Rdečem praporju«
(137. štev.) To je verna podoba tedanje slovenske inteligenca in, žal, najdemo v njej tudi podobo njene današnje odrasle generacije — mislite si namesto nekaterih imen iz preteklosti danes sloveča imena — pa je primera popolnoma zaokrožena. Naj bo ta žalostna slika dosedanje slov. inteligenca živ opomin novi, da krene na novo pot, na pot, ki jo današnja doba sama narekuje vsakemu mislečemu človeku.

Kar nam manjka bogastva, kar nam manjka števila, to mora pri nas nadomestiti izobrazba, inteligenca. In žal, to je rakrana našega javnega življenja, našega narodnega življenja, da nimamo skoraj inteligenca, ali da ona inteligenca, katero tako imenujemo, ne zasluži tega imena...

Mi Slovenci smo proletarski: delavski in kmečki narod. Pri nas mora biti inteligenca edinole del proletariata, nositeljica proletarskega gibanja. Kar je pri velikih narodih bilo mogoče izvesti potom liberalizma in individualizma, to je pri nas mogoče le s kolektivizmom ter povzdigo proletarske mase. Da pa more inteligenca postati kvas proletariata, mora biti istinito nositeljica izobrazbe in naprednega stremljenja. Vsa vzgoja naše inteligenca pa nam daje le izrodek, naša inteligenca je danes kruhoborec — birokrat in konsument. Naša inteligenca se je vzgojila kot gospoda v trivialnem pomenu besede. Zrcalo naše inteligenca je naše javno politično življenje. Vsa naša inteligenca je razdeljena v dva tabora: tu klerikalec, tam liberalalec! A ni na eni, ni na drugi strani ne bije boje za ideje, ne ena ne druga stran ne dviga slovenskega ljudstva; inteligenca tu in tam je le predstaviteljica kruhoborstva.

Dijaka pošljejo na srednjo in visoko šolo ali v semenišče zato, da postane »gospod«, zato, da se mu bo bolje godilo, kakor očetu žuljavih rok. Gospod v črni suknji naj pomaga kmečki družini, kadar pride do fare; gospod uradnik naj bo imel dobro mesečno plačo, da se mu ne bo treba bati od dneva do dneva, koliko bo zaslužka. V tako malem proletarskem narodu kakor je slovenski, je naravno, da se rekrutira inteligenca iz stanov, ki ga uče tako takrat, ko nastopi dolgoletno pot učenja po srednji in visoki šoli. Po eni strani tako nosi na sebi vse navade in predsodke svoje domače vasi in nima prilike v lastni meščanski družbi, da bi se otresel teh predsodkov začasa ter postal socialno sam svoj. Radi tega pride naš srednješolec nepripravljen v veliko mesto, kjer ne vidi novega življenja in novega stremljenja, ne vidi svetovnega napredka, ampak tiči po velikomestnih kavarnah in gostilnah med svojo ozko, domačo družbo, — iščoč tolažbe za svoje domotožje v pitju in v našem trivialnem časopisju. Zato pa zaostane v verski in etični emancipaciji ter se vrne z visoke šole nazaj, mehanično morda dobro pripravljen za uradnika-birokrata, ali povsem nepripravljen za javno življenje, negoden biti učitelj svojemu zapuščenemu proletarskemu narodu. Pride v »škricih« kot pol-gospod v domovino nazaj, sramujoč se žuljavih rok svojega očeta-delavca v kvedrih, in ločen je od njega, ker je — gospod. In tako imamo vse polno »jare gospode« širom male Slovenije, a skoraj a skoraj nikake inteligence. To je ravno naša beda, to je črv, ki se je zaril globoko v našo življenjsko silo.

Poglejmo si narodne radikalce: Kako so stopili pogumno na plan; no, ponudilo se jim je par sinekur in ti radikalci danes jedo iz jasli liberalnih magistratov in jasli narodnih zavodov, a godi se jim pa le dobro — postali so gospodje. »Preroditi hočemo slovensko javno življenje«, »Jugend ist Wiedervergeltung«! No, komaj so polnoletni, pa so že starikavi in samopašni. »Katoliški« in »Narodni sklad«, »Radogoj«, mestni magistrat, katoliški in narodni zavodi, to so danes jeziček na vagi, ki odloča, da postane danes naš inteligent klerikalec ali liberalec.

Nedavno sem v Ljubljani pozdravil starega znanca ter vprašal, kako kaj napreduje naša Ljubljana. Odgovoril mi je žalostno: »Ob narodnih jaslih je že davno vse prenapolnjeno, odprte pa so duri k jaslom klerikalcev, in vse hiti notri, kakor v cirkus!« Le notri gospoda, le notri, katoliški cirkus bo kmalu premajhen za našo inteligenco! Na ta način fluktuira naša inteligenca med klerikalnimi in liberalnimi jasli in vse mladostno navdušenje, vse hrepenenje po boljšem, lepem in dobrem, se izgublja v klerikalnem in liberalnem blatu. Navdušenje in protinavdušenje za škofovo brošuro je danes sramoten pečat klerikalnega in liberalnega mišljenja naše inteligence. Pač nizkost in malenkost! Med to dvojno inteligenco v ozadju pa leži slovenska birokracija bolj policijska od policije same in bolj filistrska od filistejcev! Čuti se imenitno gospodo na kmetih, in najbolje mu dé globoki poklon kmetiča in dobro pripravljena skleda meščanske gospodinje!

Zmaga kapitala nad delom ne more večno trajati. Bodočnost pripada socializmu. Bodočnost pripada svobodi.

(Ignazio Silone)

Živko Topalović, Ustava in volitve v Bosni in Hercegovini

Konkretno gledanje jugoslov. socialne demokracije in edino njeno doslednost v jugoslovanskem nacionalnem vprašanju dokazuje tudi ta razprava s. Topaloviča v VII. letniku slovenske soc. revije »Naši Zapiski«. Razprava dokazuje, da je imela pod avstro-ogrskim režimom edino soc. demokracija pogum, dosledno braniti jugoslovanski narod.

Nedavno so bile končane prve volitve v Bosni in Hercegovini. Tako je pod kulturno avstrijsko upravo, za vsemi drugimi narodi in narodiči na evropskem kontinentu, tudi narod v Bosni in Hercegovini stopil na politično pozorišče. Ta politični nastop je zgodovinski dogodek, toda na usodo svoje dežele, na način dela in upravljanja v nji, na njeno državno politiko narod v Bosni in Hercegovini ne more uplivati, ako bi se posluževal današnjih svojih političnih pravic.

Volitve so oživotvorenje novega deželnega štatuta, zadnje in najgorje (najslabše, u. op.) ustave na evropskem kontinentu. Kakor ima avstroogrška industrija za Balkan posebno blago — Orientware — katera se na domačih trgih več ne razpeča, tako je Avstrija dobavila Bosni in Hercegovini upravni sistem, kateri se je preživel že v matici državi. Ko je kruti, samovoljni, birokratski sistem v Avstriji padel, in ko je za prve politične svobode vladal kurialni parlament, v kojem so neomejeno zavladali agrarci, takrat je v Bosni, kjer se je vladalo po Meternihovem sistemu, zacarjevala birokratska samovolja. In ko se je pod plameni ruske revolucije v silni borbi avstrijskega proletariata zrušil kurialni volilni sistem in je zavladal parlament splošne volilne pravice — takrat so se kurije, za blagoslavljanja papeža, metropolita, muftija in rabina, preselile v Bosno kot carski dar »najmlajšemu narodu avstrijskemu«.

Bosenska ustava je izraz sedanjega politično-ekonomskega položaja Bosne in Hercegovine in obiležje bodoče avstro-ogrške kapitalistične politike v teh deželah. Ona ni vstvarjena, da zadovolji narod, ki je brezpraven, da mu poda jamstvo za napredek in razvitek, ampak da nacionalno borbo paralizira in da osigura tujo kapitalistično premoč v osvojeni koloniji. Sedanja ustava je protinarodna ustava.

Ipak, bosensko-hercegovinski narod je dobil samoupravo. Ima svojo samostojno vlado, svoj zakonodajni sabor, svoje avtonomno zakonodajstvo, svoj državni proračun, ki ga odobrava sabor, svojo neodvisno notranjo upravo. Bosna vlada samo sebe in z monarhijo stoji samo v personalni uniji, z njo jo veže cesarjeva oseba in ji garantira visoko in močno zaščito, da se razvija v miru in blagostanju.

Vse to pa so le ustavne forme. Če pogledamo v njihovo stvarno vsebino, vidimo, da so te pravice ena sama velika prevara, in da je ustava v stvari samo ustavna karikatura. Bosna je samoupravna. »Najmlajši narod v Avstriji« se bo brigal sam za svojo usodo. Toda njegov zakonodajni sabor se ne bo smel brigati in mešati v vojaško, carinsko in železniško zakonodajstvo. Bosna ima samostojen bidže, ki ga odobrava sabor, toda — v njem ni vojaškega bidžeta. Za te »skupne stvari monarhije« se bosta brigali vladi na Dunaju in v Pešti.

Nič ni bolj prikladnega, nego taka ustavna uredba, da je zagaran-tirana politična odvisnost in ekonomska kolonialna situacija Bosne in

Hercegovine. Najvažnejši in največji del bidžeta ne stoji pod kontrolo in odobrenjem parlamenta. Za vojaštvo bo narod dal svoje sinove in svoje novce. Z vojaštvom pa bodo upravljali gospodarji z Dunaja in Pešte. Z vojaštvom se vlada. Z njim se bo vladalo tudi nad narodom v Bosni in Hercegovini. Stvarna moč ni v rokah bosenskega parlamenta, ampak v rokah tujega osvojevalca. Ustava v Bosni torej ne pomenja koraka k svobodi. Ustava proklamira politično zaslužnjevanje Bosne in Hercegovine po gospodarjih z Dunaja in Pešte.

Gospodarski razvoj dežele je bistveno odvisen od njene carinske in železniške politike. Poleg množine surovin in produktivnih moči, ki so na razpolago, carinska in železniška politika določuje obseg in smer, vrsto deželnega gospodarstva, produkcije. Bosna je v carinski zvezi z Avstro-Ogrsko. Vzajemni promet se vrši brez carin. S tem je onemogočeno stvarjanje konkurenčne industrije. V Bosni se razvijajo poglavito one oblike industrijske delavnosti, kojih nima Avstrija. To je zlasti industrija za pridobivanje in polovično predelavanje surovin — rudarska in gozdarska industrija. Tu se placirajo svote avstro-ogrskega kapitala. Cela dežela pa je en sam veliki dobavitelj surovin in konsument avstro-ogrške fabriške robe. Ona je v položaju sela napram mestu. Razven v političnem je Bosna tudi v ekonomskem suženjstvu. Z ustavno uredbo o carinski in železnični politiki se to suženjstvo sankcionira.

Po železnicah se razliva gospodarsko življenje. Kjer tečejo one, ondi gre tudi izvoz. Od višine voznih tarifov je odvisno, na kojem mestu bo produktom najpreje iskati konsumentov. Kapitalizem proizvaja za dobiček. Vsled tega išče konsumentov tam, kjer se mu najbolj rentira. Imajoč v rokah vse železnice, jih Avstro-Ogrska gradi tako, kot da po njih hoče vso bosensko proizvodnjo produktov napotiti na dunajski in peštanski trg. Ona daje ceneno obratno zvezo za te trge in z visokimi tarifi ovira notranji promet, razvoj trgovskih in ekonomskih vezi v deželi sami. Na ta način se onemogoča, da se v Bosni ustvari samostojen gospodarski organizem, sposoben, da živi sam od sebe. Bosna definitivno ostaja v položaju tuje kolonije, v koji se bo domača delavnost ugonabljala, prirodna dobra zapravljala, delavske moči pa bo mnogo, izborne in neskončno poceni.

Prvi cilj: proglašenje politične in ekonomske vladavine nad Bosno, je lahko dosežen, ker ne pomenja nič drugega, nego konstatcijo stanja, koje že obstoja. Toda poglavitni je drugi cilj ustave: da zlomi obstajajoči nacionalni odpor proti tuji vladi. Ta cilj je najjasneje označen s polno porabo temeljnega ustavnega načela Avstro-Ogrske: Razdeli in vladaj!

V Bosni in Hercegovini je naseljen en narod, samo razdeljen na tri vere. In tu se je lahko napravila prva razdelitev. Ustava ne dopušča, da se grupirajo po svojih socialnih razmerah v politične skupine ljudje vseh ver, da se v deželi formirajo razredne politične stranke, koje bi bile jako nevarne za avstro-ogrsko vladavino. Zatorej deli poslanske kandidate po religijah in vsaka religija predstavlja zase politično grupiranje. Posledice te razdelitve je pri teh volitvah najbolj občutila socialna demokracija kot edina organizirana politična stranka v Bosni. Pristaši iste stranke so bili razdeljeni na četvoro in so posebej glasovali ne kot socialni demokratje, marveč kot pravoslavni, katoliki, mohamedani in mojzesovci.

Sedaj se v okvirju vsake religije vrši profesionalna in razredna delitev. Volilci vsake religije se delijo na tri kurije: posebej volijo mestni

delavci, obrtniki in drobni producenti, posebej volijo drobni seljaki in kmetje (ki obdelujejo spahijska zemljišča) in posebej v prvi kuriji volijo spahije, mestni bogataši in uradniki.

Cilj te kurialne razdelitve je, da privilegira bogataše in spahije in da okrepi moč centralne oblasti. V sabor pride sedaj 20 uradnikov. Oni so gotovo vladni ljudje. Neznatnemu številu spahij in uradnikov se daje 18 poslancev, tako da ima, računano po sorazmerju števila, vsak spahija 150 krat več pravice nego njegov kmet.

Prihajamo na bolešno točko Bosne — na agrarno vprašanje. Za 30 let okupacijske vlade Avstro-Ogrska ni hotela dopustiti rešitve tega vprašanja. Bosenski seljaki obdelujejo zemljišča ag in begov. Z dohodkov od teh zemljišč se najpreje odnesejo državni davki, potem vzamejo agi in begi, kolikor se jim poljubi, in masa seljaškega sveta formalno strada. Čimbolj zavladuje denarno gospodarstvo, tem gorji postaja položaj kmetov. Pojavlja se trgovec, koji na račun kmeta išče prilike za svoj dobiček, in nenasitnost agov in begov je vedno večja. Na poljedelstvu kot najvažnejši stroki bosenske produkcije visi parazitski razred, ki ga upropastuje. Zemlja se izčrpava in onesposablja, delo ostaja neracionalno, višek proizvodnje se pa uporablja za unapredovanje poljedelstva, ampak begi ga ugonablajo, kapital se ne zalaga v poljedelsko delo. Pod srednjeveško obliko lastnine proizvaja bosensko podjedelstvo produkte za kapitalistični trg. To popolno nesoglasje oblike lastnine in načina proizvodnje uničuje tudi poljedelstvo in poljedelsko prebivalstvo. Bilo bi odstranjeno z revolucijo. Kmetje bi se bili davno otresli begovskih parazitov, da jih ne ščiti avstro-ogrsko vojaška sila.

Socialna in ekonomska potreba Bosne je prišla v navskrižje s političnimi potrebami avstro-ogrške vlade. V strahu pred svojimi kmeti morajo biti age in begi najzvestejši psi tuje vlade. Pod turško upravo bi bili v bosensko-hercegovskem ustanku 1878. leta spahije uničeni. Rešila jih je avstro-ogrsko okupacija, in spahije se za svoj obstanek ter za svoje nadaljnje življenje zahvaljujejo s slepo pokorščino. Kmetje, stiskani od svojih begov, pa ne vidijo drugega izhoda, nego da se za pomoč obračajo k tuji vladi v svoji zemlji. In tako nerešeno agrarno vprašanje upropušča bosensko gospodarstvo, onemogoča njegov kulturni in gospodarski napredek, truje njeno politično življenje — toda zasigurava popolno vlado avstro-ogrsko. Zaradi edine te dobre strani je ostalo agrarno vprašanje neprestano odprto. In nova ustava poskrbi, da bo tudi v novi ustavni eri tako. Ona daje kmetom in spahijam čisto enako število poslancev. Ako se katerakoli teh dveh skupin pridruži vladnim uradnikom, nastane večina v saboru, in odslej se ne bo več vladalo z Dunaja in Pešte absolutistično nad narodom v Bosni in Hercegovini s samovoljo uradništva, marveč z večino v »narodnem zastopstvu«.

In vlada hoče osvobojo kmetov, toda s prostovoljnim odkupom od spahij. K temu jo navaja — kakor se pravi izrecno v cesarskem ukazu — potreba povzdige bosenskega poljedelstva, koje vsled industrijskega razvitka Avstrije in izpremembe oblike produkcije v svobodnih balkanskih državah postaja neobičajno važno vprašanje za monarhijo. Novce za odkup bodo dale avstrijske banke. Vse bosensko zemljišče bo tedaj prešlo v suženjsko zadolžništvo tujih kapitalistov in s tem bo politično in ekonomsko gospodstvo Avstro-Ogrske samo utrjeno.

Pri volitvah je bilo treba, da se narod opredeli po teh političnih, ekonomskih in socialnih odnošajih v svoji deželi. Tu se je pokazalo, da je

resnična in zavedna nositeljica svobode samo socialna demokracija. Ona je zahtevala popolno samoupravo, parlament z občno in enako volilno pravico, ki naj bi imel v svojih rokah vso zakonodavno moč in popolno kontrolo upravne oblasti. Osvoboda kmetov naj bo obvezna ekspropiacija spahiluk, ki bi se razdelili med kmete in ki bi jim država, ne da bi kmetje morali kaj povračati, garantirala neko rento.

Buržoazne stranke so se formirale kot nacionalne brez kakršnekoli politične in socialne razvrstitve. Za varanje mase je to najbolje. In one so popolnoma zmagale. Ta zmaga je razumljiva.

Katoliki, ki jih identificirajo s Hrvati, se smatrajo kot politični eksponent Avstro-Ogrske. Nad njimi neomejeno vladajo njihovi popi. Kakor so se razcepili popje, tako so storili i katoliki in razdvojeni prihajajo v sabor. Toda ker je med njimi večje število priseljenih delavcev, je socialna demokracija tako uspela, da je relativno največje število volilcev rešila otrovnega klerikalnega vpliva.

Muslimani so kulturno zaostali. Oni predstavljajo patriarhalno, že davno se preživelo dobo. Prizadevajoč si, da se vrnejo nazaj, so ogorčeni nasprotniki novotarij in mislijo, da jim vse nesreče prihajajo od brezbožnih kristjanov. A četudi so najljutejši nasprotniki avstro-ogrske vlade, ipak zaradi reakcionarnosti svojih teženj ne morejo biti nositelji svobode in napredka bosenskega naroda.

Pravoslavni tvorijo drobno seljaški in drobno obrtniški stan in prvo, mlado domačo buržoazijo. Drobna buržoazija, uničevana po konkurenci tujega kapitala, vidi v njem najhujšega sovražnika, in mlada kapitalistična buržoazija potrebuje svojo vladu za svobodni razvoj. Vsled tega se te vrste dajo najbolj ogrevati od nacionalne ideje in zato je razumljivo, da so pravoslavni najkompaktneje izšli na volitve. Ampak kmalu se pokaže, da bo nacionalno zaupanje ekonomski slabih v inteligencijo in kapitaliste, koji vodijo politični pokret pravoslavnih, prevarano. Ako se jim avstro-ogrska vladavina posmeje, če jim ponudi koncesije, se bodo te vrste lahko z njo pomirile in se postavile v njeno službo.

Izdaja se je vseprezgodaj začela. Jedva so se pojavili prvi rezultati novega ustavnega življenja, potoval je stari cesar v Bosno, da venča svoj uspeh. Ko je on s prve pedi bosenske deželi pozdravil najmlajši avstrijski narod, mu je odgovorila »Srpska Riječ«, organ srbskih patriotov: »Dobro nam došel in živel vladar naš!... Pokazana ljubav in očetovska skrb odmeva v srcih vseh Srbov, in globoka — podaniška udanost se bo manifestirala v srčnem, sijajnem in navdušenem sprejemu mesta Sarajeva in vseh mest, kamor bo N. V. došlo, in dokazalo se bo, kako naš narod, globoko prožet z monarhičnim načelom, gleda v sivem Vladarju in Njegovem visokem obisku jamstvo srečnejše bodočnosti. Vzvišeni naš vladar, kojemu je ves čas njegovega burnega in neprestanega dela v življenju lebdila pred očmi samo ljubezen in briga za mnogobrojne narode, bo tudi razumel in občutil utripanje srca našega naroda in mu posvetil vso svojo visoko pažnjo, svojo ljubezen, ker se bo uveril iz neposrednjega opazovanja o udanosti srbskega naroda.«

Socialna demokracija je pri volitvah vršila veliko delo politične prosvete, organizacije in dviganja naroda v boj za ustanavljanje institucij, ki mu bodo zajamčile boljšo življenje. Nasprotni popje so klevetali o nji, da je protinarodna in brezverska. Stranka pa je vendar uspela in dobila do 2000 glasov. In isti ljudje, njeni nasprotniki, samo en mesec pozneje, že mečejo pod noge cesarske prevarani svoj narod, zanašajo se na

»visoko pažnjo« predstaviteljev bosenskih gospodarjev, kojih težnje smo mi ravno kar točno označili. Kdo je izdajalec naroda? Ali ni to oni, ki se klanja kolonialnemu in političnemu zaslužnjevanju Bosne? Kdo pa je osvoboditelj? Ali ni baš internacionalni socializem s svojo široko osvoboditeljsko akcijo?

Balkanska socialistična konferenca o jugoslo- vanskem nacionalnem vprašanju

Isto leto, v katerem je bila v Ljubljani jugoslovska soc. konferenca, se je vršila v Beogradu 25.—27. decembra konferenca vseh socialdemokratskih strank Balkana. Ta konferenca je poudarjala v svoji resoluciji predvsem gospodarsko-politično stran jugoslovskega vprašanja. Ker priobčujemo ves material o tem problemu v originalu, ponatiskujemo tudi to resolucijo v srbskem izvirniku, kakor je bila napisana in od vseh udeležencev soglasno sprejeta.

I. Pod nametnutim tutorstvom i pretežnim uticajem evropske diplomatije, kao instrumenta ekspanzivne politike evropskog kapitalizma, stvoreni su u istorijskoj prošlosti na jugoistoku Evrope, a naročito na Balkanskom Poluostrvu, teritorijalni i nacionalni odnosi, koji sprečavaju moderni privredni i kulturni razvitak naroda i stoje u najoštrijoj suprotnosti sa njegovim interesima i potrebama. Iz te suprotnosti potiču sve krize, potresi i događaji koje evropska diplomatija i njeni monarhističko-reakcionarni agenti na Balkanu upotrebljavaju kao pretekst za održanje te politike mešanja, tutorisanja, osvajanja i reakcije.

Na suprot tome prva socijaldemokratska balkanska konferencija ističe da su pokreti i borbe naroda na jugoistoku Evrope i Balkanu, koji imaju kulturnih pogodaba za samostalno razvijanje, izraz neodoljive težnje za privrednim i političkim oslobodjenjem.

S jedne strane: U koliko su se brže prorodjivale oblasti za kolonijalno osvajanje koje nisu ni od koga pritiskute, u toliko je evropski kapitalizam, da bi plasirao suviše eksploatacije proletarijata u zemlji, surevnjivije jurišao na agrarne, industrijski nerazvijene i politički bezotporne zemlje. Putem isplate interesa na date zajmove i ekstraprofita na uložene kapitale u preduzeća neogranično koncesionirana, putem trgovinskih ugovora i mreže saobraćajnih taksa evropski kapitalizam je uvukao Balkan i zemlje i narode na jugoistoku Evrope u opseg svoje bezdušne eksploatacije, iscrpljujući njihove privredne snage, sprečavajući njihov razvitak i njihovo napredovanje i ugrožavajući im i sam opstanak.

S druge strane: Promenama koje je poredni hod kapitalizma izazvao u uslovima privrednog života u ovim zemljama postaje nesnosna teritorijalna i nacionalna razdrobljenost, koja danas postoji. Sve napredne sile naroda moraju težiti, da se oslobode partikularizma i zatvorenosti, koji odgovaraju jedino patrijarhalnosti i ograničenosti života na župu i selu, čestih granica koje razjedinjuju bilo narode istog jezika, iste narodnosti i kulture, bilo

oblasti koje su jedna na drugu privredno i politički upućene i posrednih i neposrednih tuđjih režima koji otržu narodu iz ruku njegovu sudbinu.

Ali, dokle radnička klasa, svojom klasnom borbom, faktički pomaže ostvarenje ovih težnja, dotle kapitalistička buržoazija, pri postojećim ekonomskim, političkim i nacionalnim uslovima na jugoistoku Evrope, pomognuta monarhizmom, stvara nov nacionalni antagonizam, koji sprečava rešenje Balkanskog pitanja putem ujedinjenja naroda.

II. Priznavajući nužnost i opravdanost ovih težnja naroda na jugoistoku Evrope prva socijaldemokratska balkanska konferencija stoji na gledištu, da se njihovo ustvaranje može postići jedino zbiranjem privrednih snaga u celine, uklanjanjem veštački postavljenih granica, omogućavanjem pune uzajamnosti i zajednice u životu i odbrani od zajedničke opasnosti. Zbog toga konferencija stavlja u dužnost socijalnoj demokratiji, da najenergичneje suzbija svaki antagonizam medju narodima na jugoistoku Evrope i radi na njihovom zbliženju, a da svesrdno potpomaže sve težnje za punom demokratskom samoupravom i nezavisnošću naroda, koje su prvi uslov, da se pitanje života ovih naroda otme iz ruku njihovih stranih i domaćih reakcionarnih gospodara i uravni put za grupisanje, koje moderni privredni razvitak iziskuje kao jedinu garantiju privredne i političke samostalnosti. U prvom redu, to mora želeti socijalna demokracija ne samo zbog toga što bi tako rešenje pitanja najbolje odgovaralo interesima opšteg društvenog napretka, već i zbog toga, što je njen rad stajno uslovljen razvitkom naroda u kome rade i što se zdrave klasne borbe najpunije razvijaju u nezavisnim zemljama i narodima.

III. Prva socijaldemokratska balkanska konferencija naročito ističe, da se ta neodložna promena ne može izvesti u smislu narodnih interesa ni militarističkom politikom balkanskih monarhija i reakcionarnih buržoaznih režima koja, naprotiv, seje medjusobni antagonizam, mržnju i nepoverenje i satire privredne i političke moći naroda, ni oslanjanjem i apelovanjem na kapitalističke evropske države čije se vladajuće klase, bile one apsolutističke ili republikanske, nacionalne ili nacionalitetne, ne mogu i neće svojevotjno odreći svoga povlašćenog položaja i osvajačke politike. Kao politički predstavnik radničke klase, koju ne deli nacionalni antagonizam vladajućih klasa, socialna demokratija ima tu važnu zadaću da bude najsvesniji, najodlučniji i najposlednji nosilac ideje solidarnosti naroda na jugoistoku Evrope i da klasnom borbom proletarijata snaži otpornu moć naroda prema zavojevačkoj politici evropskog kapitalizma. U prvom redu to treba da važi prema imperijalističkim težnjama Austro-Ugarske i uticaju ruskog carizma, koji se predaje svojoj lihvarnoj i krvavoj politici na Balkanu u toliko nestrpljivije u koliko je jače potisnut sa dalekog Istoka i u većem neprijateljstvu sa narodom u zemlji.

IV. Stavlja se u dužnost sekretarima socijaldemokratskih partija na Balkanu — i jugoistoku Evrope da, posredstvom sekretara Srpske Socijaldemokratske Partije u Beogradu, stalnim održavanjem intimnih veza omoguće jednoobraznu i s planom izvedenu paralelnu akciju u smislu ove odluke. A za iduću konferenciju, koja će se održati 1911 u Sofiji, da izrade formuliran program naših političkih i nacionalnih zahteva kao i projekat o organizacionoj zajednici socijaldemokratskih partija na Balkanu i jugoistoku Evrope.

Marjan Telatko, Pozdravljeni . . .

Udeležencem URSS-ga kongresa dne 15. in 16. decembra

*Pozdravljeni, da ste nam borci Dela!
pozdravlja vas sleherni tlačan,
milijonov srca vrela,
ki čakajo svobode dan.*

*Ven iz tmine, lakote, grozot,
sprostimo se okov in zmot . . .*

*Kvišku srca, k solncu, k svobodi,
naše geslo bodi
naša pot naj vodi:
K Bratstvu, Enakosti, Svobodi!*

Ignazio Silone, Fontamara

Prevaža Talpa

Tako daleč je prišlo z Berardom, tako je izpremenil svoje nazore.

»Prav gotovo se bo zemlja zelo pocenila,« je pristavil in razkril tako svoje najskrivnejše misli. — »Brez potoka se bo zelo pocenila in razen tega bo treba obdelovanje izpremeniti . . .«

Berardo je že vedel, kateri kos zemlje si bo po vrnitvi pridobil. Upal je, da se bo radi nesreče ostalih dvignil in znova dobil zemljo.

Zjutraj petega dne sva odšla v urad za delo, da bi si dala nakazati delo.

»Iz katere province prihajata?« sva bila vprašana.

»Iz province Aquila.«

»Potem se morata obrniti na urad za Aquilo.«

»Kje pa je ta urad?«

Uradnik je bruhnil v smeh. Najino vprašanje je ponovil tudi drugim uradnikom in po vsem uradu se je razmahnila veselost.

Ko se je zopet pomirilo in si je uradnik od smeha mokre oči obrisal, je odgovoril:

»Aquilski urad za delo je v Aquili . . .«

Toda za potovanje po Italiji nisva imela niti najmanjšega veselja.

»Videla sva že dovolj uradov,« je z energičnim glasom izjavil Berardo. »Prišla sva v Rim, da bi dobila zasilno delo, ne pa da bi ponovila Kristusov križev pot.«

Vkljub temu se je križev pot nadaljeval.

V krčmi »Pri dobrem razbojniku« je stanoval kavalier don Achill Paziienza, advokat iz Abruzzov. Takoj sva se obrnila nanj in naslednji dan — bil je to šesti dan najinega življenja v Rimu — je naju poklical v svojo sobo na pogovor; ta soba je stala tik najine, bila je prav tako temna, ozka, neurejena in umazana kakor najina. Don Achill Paziienza je ležal na postelji: bil je star, zgrbančen starec, z brado, ki se je že deset dni ni obril; oblečen je bil v rumeno obleko, obut v bele platnene čevlje, na glavi je imel slamnik, na prsih bronasto medaljo, v ustih pa lesen zobotrebec. Tako oblečen se je za najin sprejem vrgel na posteljo. Pod posteljo je stala nočna posoda, do roba napolnjena z urinom.

»Pogovor stane deset lir,« s tem je začel Paziienza razgovor.

»Dobro!« sem hitro dejal.

»Deset lir predujma,« je rekel kavalier.

Dala sva mu deset lir.

»Deset lir za osebo,« je zahteval kavalier.

Dala sva mu še deset lir.

Nato je kavalier vstal s postelje in brez besede zapustil sobo. Slišala sva, kako je na hodniku kašljal. Potem sva slišala, kako je šlo kašljanje po stopnjicah navzdol, kako se je nekaj časa zadržalo v pritličju, kjer je oprezoval »dobri razbojnik«, nato je šlo na cesto in v nasprotni krčmi utihnilo.

Morala sva skoraj uro čakati, dokler se ni kašljanje zopet pojavilo, šlo zopet prek ceste, zopet počasi in trudno plezalo po stopnjicah, se pri naših vratih nekaj obotavljalo, vstopilo in prineslo s sabo hlebec kruha, pol klobase in pol steklenice rdečega vina.

»Vajin slučaj je težak,« je nama dejal kavalier Paziienza, ko je zopet legel, in čeprav mu sploh še nisva razložila, kako in kaj je z nama.

»Koliko denarja pa še imata?« je vprašal končno po dolgi pavzi premišljevanja.

Vse, kar nama je še ostalo, sva stresla v Berardov klobuk, tudi bakreni novci so bili zraven, in sva naštela približno 14 lir.

»Vajin slučaj ni nič posebnega,« je nato prorokoval razočarani kavalier.

Po zopetni dolgi pavzi premišljevanja je vprašal:

»Ali lahko dobita iz Fontamare še kaj denarja?«

»Seveda,« je takoj odgovoril Berardo, čeprav je bil prav o nasprotnem prepričan.

»In nekaj kokoši? Nekaj piščancev? In nekoliko sira? Malo medu zoper kašelj?« je pristavil kavalier.

»Seveda,« je hitro dejal Berardo, čeprav v vsem svojem življenju še ni videl medu.

»Vajin slučaj postaja upapolnejši,« se je zviška zarežal kavalier Paziienza, pri čemer je pokazal štirideset zelenih zob.

In šele sedaj mu je Berardo utegnil najin slučaj razložiti.

Kavalier se je dvignil, poiskal palico, ki je bila podobna dežnikove-mu držaju, in medtem ko je mahal z njo po zraku, je rekel:

»Pojdita z mano!«

Šla sva z njim. Prva postaja je bil poštni urad. Kavalier je napisal brzojavko sledeče vsebine:

»Potrebujem 200 lir, 10 kg sira, 2 kg medu, nekaj kokoši«, potem pa je naju vprašal:

»Na koga pa naj brzojavko naslovim? Kdo ima bogatejšo rodbino?«

»Pošlji kar mojemu očetu, Vicenzu Violi,« je odgovoril Berardo, ki je očeta že kot otrok izgubil.

Don Paziienza je stal že pri okencu, ko ga je Berardo vprašal:

»Kavalier, ali jeste radi breskve?«

»In še kako!« je odgovoril. »So prav dobre zoper kašelj.«

Tako smo na brzojavko obesili še naročilo 10 kg breskev. Kavalier je brzojavko še enkrat prepisal in potem zaukazal:

»Plačajta in pojdita z mano!«

Plačala sva in šla z njim. Druga postaja je bil urad fašistovskih strokovnih organizacij, od koder so naju prvi dan zapodili. Don Paziienza naju

je pustil na hodniku, toda skozi odprto okence sva videla, kako je razburjeno kramljal z uradnim predstojnikom in mahal z rokami. Pokazal mu je prepis v Fontamario odposlane brzozjavke in s prsti kazal na najvažnejše besede. Zdelo se je, da je uradni predstojnik najinemu odvetniku močno ugovarjal, kajti videla sva, kako je najprej prebledel, nato je pa naju naskočil z vprašanjem:

»Ali je fontamareški sir za jed ali pa se da strgati?«

»Če je svež, ga jedo, če je suh, ga strgajo,« je odvrnil Berardo v veliko veselje kavaliera, ki je zopet odhitel, da bi povedal uradnemu predstojniku zadovoljiv odgovor.

Drugih težjih ugovorov ni bilo, tako da nama je kavalieru lahko poročal:

»Zadeva je v teku. Urad bo zahteval potrebne listine: rojstni list, izvleček iz kaznenskega lista, spričevalo o dobrem glasu, in ko jih dobi, vaju bo takoj vpisal v seznam brezposelnih... Delo bo potem že prišlo. Poklicali vaju bodo v urad.«

Sedmi dan najinega bivanja v Rimu sva imela samo še štiri lire. Kupila sva si dve kili kruha in potem nisva imela niti centesima več.

»Sporočilo urada za delo bo kmalu prispelo,« je Berardo zmeraj znova ponavljal, da bi si delal pogum.

Da bi se na poziv takoj odzvala in ker radi lakote tudi sicer nisva imela veselja, da bi tekala po mestu, nisva gostilne nič več zapustila. Ob vsakem šumu sva skočila pred vrata. Kadar je prišel pismonoša, sva dirjala v pritličje, kjer je oprezoval »dobri razbojnik«.

Kavaliera Pazienco so trle iste skrbi. Samo s to razliko, da sva midva čakal na delo, on pa na brzozjavno nakazilo denarja in na živila od Berardovega očeta. Vsi trije smo preživeli dan v postelji in ob vsakem šumu smo bili vsi trije na stopnjišču. Ko smo se vračali, so postajali medsebojni očitki zmeraj hujši.

»Ti imaš brezsrčnega očeta,« je dejal kavalieru Pazienco Berardo. »Le kako more tako dolgo premišljevati, da ne pošlje dve sto lir?«

»Ali bo delo ali ga ne bo?« je odgovoril Berardo. »In če je delo, čemu naju potem ne pokličejo? Če ga pa ni, čemu potem vse to?«

»Pri paketih mora človek potrpeti,« je pristavil kavalieru. »Saj se ve, da paketi počasi potujejo, zlasti, če je v njih lahko pokvarljivo blago. Toda brzozjavno nakazilo bi moralo biti v enem dnevu tu... Tvoj oče je egoistična svinja.«

»Kaj pa ima rojstni list opraviti z delom?« je odvrnil Berardo. »Saj je vendar jasno, da si se rodil, če iščeš delo... Noben človek ne bo pred rojstvom zahteval dela.«

Po treh dneh posta in brezkoristnega čakanja sva z Berardom opustila dirjanje v pritličje, kadar je prišel pismonoša. Od jutra do večera sva ostala v postelji, ki sva jo samo včasih zapustila, kadar sva šla k vodovodu na stranišču pit.

Kavalieru Pazienco pa se je izkazal mnogo bolj optimističnega in vztrajnejšega. Trikrat na dan, ob vsaki pošti, sva slišala, kako se je njegovo kašljanje dvignilo s postelje, zapustilo sobo, počasi stopalo po stopnjicah v pritličje, kako je čez nekaj časa zopet počasi in trudno prihajalo navzgor, se obotavljalo pri najinih vratih, se obotavljalo pri kljuki in kako je skozi vrata pošiljalo zmeraj nove kletve proti Fontamari.

»Berardo Viola,« je hropel ubogi starec, »tvoj oče je mrha.«

»Tvoj oče je moj pogin, Berardo Viola. Tvoj oče je moja smrt. Že tri dni nič ne jem. Tvoj oče je temu kriv,« je še zakričal.

Berardo ni odgovoril. Zopet je onemel. Po cele ure je zrl v strop, ne da bi zinil besedo.

»Kaj naj storiva?« sem vprašal. »Saj večno vendar ne moreva ostati brez jedi.«

Toda Berardo je ostal nem.

Četrty dan najinega posta sva doživela veliko veselje. Bilo je krog pete ure, ko sva zaslišala zmešane klice kavaliera Pazienze in »dobrega razbojnika«.

»Viktoria, Viktoria,« je pel kavalier.

»Kje je Viktoria?«

»Da naj kras svojih las

kot sužnja našega večnega mesta!

Tako je rekel Bog!«

Oba sta prišla pred najina vrata, sunila vanje, ne da bi potrkala, in vstopila. »Dobri razbojnik« je vihtel po zraku brzojavko za Berardo, kavalier Pazienza pa je objemal vratova dveh vinskih steklenic.

»Berardo Viola,« je kričal kavalier, »tvoj oče je plemenitaš. Njegovo brzojavno nakazilo je prišlo.«

»Res?« je vprašal Berardo osuplo in ves iz sebe od veselja. Kako si je le mogel misliti, da mu bo že dvajset let mrtev oče nakazal denar. Toda po štirih postnih dneh je vsak pripravljen, verovati v čudeže.

Medtem ko je kavalier natakal vino, je vzel Berardo brzojavko, jo odprl, bral in zopet bral, se zazrl v nas, jo zganil in jo brez besede vtaknil v žep.

»Kaj pa je?« sem vprašal.

Berardo ni odgovoril. Njegov obraz je bil neprodoren. Belina njegovih oči se je nenadoma skalila in zalila s krvjo. Že iz Fontamare sem vedel, da je bil to edini vidni znak njegovega silnega razburjenja.

»Kaj pa je?« sem še enkrat vprašal s kolikor moči prijaznim glasom.

Berardo se je brez besede zleknil po postelji. »Dobri razbojnik« in kavalier Pazienza sta vsa potrta odšla in sta vzela obe steklenici vina s sabo. Legel sem poleg Berarda na njegovo posteljo, najprej pomolčal, da bi postal zaupljiv, potem sem ga pa začel tiho izpraševati:

»Kaj pa je? Ali se ti je kaj zgodilo? Ali ti je kdo umrl?« Toda ni mi odgovoril. Tedaj sem vedel, da mu je v Fontamari nekdo umrl.

Ob osmih zvečer se je dvignil v sosedni sobi, ki je v njej — kakor sem že povedal — stanoval kavalier Pazienza, nenavaden hrup. Iz tisto malo besed, ki sem jih ujel, sem spoznal, da se morava pripraviti na novo nesrečo. In res so se kmalu nato odprla vrata najine sobe in prikazal se je ozki, izsušeni obraz ubogega dona Pazienze. Ne da bi vstopil, je rekel:

»Uradni predstojnik fašistovske strokovne organizacije je bil pri meni. Vajini izkazi so dospeli. Na npravstvenem izpričevalu, ki ga je napisal podesta, je zapisano: ‚V nacionalnem oziru docela nezanesljiva.‘ S takim izpričevalom pa je nemogoče, da bi dobila delo. Nikoli ne bosta naša dela. Razen tega je obveščena tudi že policija...«

Zapr je vrata in odšel.

Pet minut kasneje so se vrata vnovič odprla:

»Vajina soba je oddana,« je nama dejal »dobri razbojnik«. »V pol ure mora biti izpraznjena.«

Bilo je že temno, ko sva zapustila gostilno.

»Kaj sedaj?« sem vprašal Berarda. Toda kaj mi naj na to odgovori? Nič.

V nogah sem čutil silno slabost in od lakote me je bolela glava. Vsak hip sem menil, da se bom zgrudil. Ljudje so se po cestah ozirali za nama. Gospodje so se unikali, kakor bi se bali. Berardov izgled je moral res vsakega prestrašiti.

Ne da bi nameravala, sva prispela tako v bližino postaje. Na trgu je bilo mnogo karabinierov, miličnikov in stražnikov. Ustavljali so mimoidoče in jih preiskovali. Ustavljali so avtomobile in tudi nje preiskovali. Tedaj pa je stopil pred naju fant, ki je naju najprej začudeno pogledal.

»Dober večer,« je dejal Berardu.

Berardo ga je nezaupljivo pogledal in mu ni odgovoril.

»Pravkar sem mislil nate!« je mladi mož pristavil. »Če bi te sedajle ne srečal, bi prišel jutri k tebi v Fontamaro.«

»Niti centesima nimam več,« mu je odvrnil Berardo. »Če nameravaš krasti, se moraš že na koga drugega obrniti.«

Fant, napol študent, napol delavec, se je zasmel. Bil je velik, vitek, dobro, a ne elegantno oblečen. Njegov glas in pogled sta vzbujala v naju zaupanje.

»Še veš, kako je bilo, ko si bil zadnjič v Avezzanu?« je vprašal fant Berarda. »Se spominjaš krčme, v katero je vas, tebe in ostale Fontamareze, izvabil rdečelasi ovaduh? Se spominjaš? ... Kaj si morda pozabil, kdo te je tedaj opozoril?«

Berardo, ki je imel dober spomin, je mladega moža takoj prepoznal.

»Plačaj nama kako jed,« sem ga poprosil, ko sem spoznal, da Berardo te priložnosti ni mislil izrabiti.

Fant iz Avezzana naju je odvedel v bližnjo krčmo in je naročil jajca z gnatjo.

»Ali je to za naju?« je nezaupljivo vprašal Berardo. »In kdo bo to plačal?«

Da bi Berarda pomiril, je stopil mladi mož k blagajni in kar naprej plačal zapitek. Medtem pa me je Berardo pogledal, kakor bi hotel reči:

»Ta pa je nor.«

»Čemu pa so prav za prav vsi ti karabinieri in miličniki tako razburjeni?« je poizvedoval Berardo, ko se je najedel.

»Iščejo velikega Neznanca,« je fant odvrnil. Toda odgovor ni bil do cela jasen.

»Že nekaj časa ograža neki Neznanec, 'veliki Neznanec', javno varnost,« je pojasnjujoče pristavil. »V vseh procesih pred izjemnim sodiščem je govor o Neznancu, ki skrivaj izdeluje tiskovine in jih nato deli ... Vsi, ki jih ujamejo z ilegalnimi spisi, trdijo, da so jih dobili od nekega Neznanca ... Najprej se je zadrževal navadno pri velikih tovarnah, nato v okolici mesta in pri vojašnicah; končno se je pojavil tudi na univerzi. Isti dan je bil najavljen iz različnih provinc in celo z meje. Najboljši policaji ga zasledujejo, toda doslej ga še niso ujeli. Prijeli so že okrog šest tisoč oseb in večkrat je vlada že mislila, da je med aretiranci. Toda po kratkem odmoru je začelo podzemsko časopisje zopet delovati in izjemna sodišča so

vnovič konstatirala, da veliki Neznanec še zmeraj deluje ... Zdi se, da se v zadnjem času zadržuje v Abruzzih ...»

»V Abruzzih?« je Berardo živalno vprašal.

»... V Sulmoni, v Prezzi, v Avezzanu in v ostalih krajih. Kjer se pojavi, tam se upirajo kafoni. Kjer se kafoni upirajo, tam je tudi on.«

»Toda, kdo pa je on? Ali je morda hudič?« je vprašal Berardo.

»Morda,« je fant iz Avezzana smehljajoč se odgovoril.

»Ko bi mu človek le mogel pokazati pot v Fontamaro,« je vzdihnil Berardo.

»Jo že pozna,« je oni polglasno odvrnil.

Ta hip je stopil v krčmo stražnik, ki ga je spremljalo več miličnikov, in se je namenil k nam.

»Potne liste in legitimacije!« je zaukazal.

Medtem ko je stražnik pregledoval izkaze, ki sva jih dobila v fašistovski strokovni organizaciji, razen tega še legitimacijo, potni list in še mnogo drugih listin, ki jih je imel pri sebi fant iz Avezzana, so miličniki preiskovali lokal.

Naše listine so stražnika zadovoljile in nameraval je že oditi, ko so ga miličniki opozorili na zavoj, ki je bil ovit v povoščenjeno platno in ki so ga našli pri obešalniku. Njegova vsebina je stražnika in miličnika spravila v strašno jezo; kričeč so se vrgli na nas:

»Čigav je ta zavoj? Kdo ga je položil na tla?« Ne da bi počakali na naš odgovor, so nas obkolili in odvedli na policijo.

Berardo je mislil, da je bilo v zavoju nakradeno blago in da nas smatrajo za tatove, in je na vsej poti kričal:

»Mi — pa tatovi ... Sramujte se! Vi ste tatovi. Mi smo izropani, ne pa tatovi ... Tatovi so fašistovske strokovne organizacije, ki so nam ukradle 35 lir ... Kavaliere Paziienza je tat, ker nam je vzel 20 lir ... Mi — pa tatovi? ... Impresario je tat!«

Na policijo so iz vseh mestnih okrajev neprestano prihajale gruče aretirancev.

»Lov na velikega Neznanca se nadaljuje,« je fant iz Avezzana tiho pojasnil, nakar je Berardo spoznal, da nas ne dolže tatvine; to ga je pomirilo.

Ko so nas meni nič tebi nič zaprli v celico, kjer sta bila že dva druga aretiranca, sva si z Berardom zadovoljno pomežiknila: vsaj do jutri bova preskrbljena s stanovanjem in hrano ... Razen tega bova utegnila razmišljati o najini bodoči usodi.

Polovica celice je bila izpolnjena s cementnim prizidkom, ki je bil nekoliko višji od običnega tlaka in je služil za ležišče. V kotu je bila luknja, čije namen nam je bil tudi jasen. Oba jetnika, ki smo ju našli v celici, sta ležala iztegnjena v drugem kotu, za vzglavje sta jima služila zložena jopiča. Jaz sem takoj napravil po njunem zgledu: legel sem na cement, si slekel jopič in ga potisnil pod glavo. Berardo in Avezzanec pa sta se začela razburjeno pogovarjati, pri čemer sta se sprehajala po celici. Avezzanec je najbrže radi obeh neznancev govoril prav tiho, kar pa se Berardu ni posrečilo. Od vsega pogovora sem razumel samo tisto, kar je govoril Berardo:

»Tale zgodba o velikem Neznancu me ne prepričuje. Ali je ta Neznanec iz mesta ali je kafone? Če je iz mesta in namerava v Abruzzo, mora imeti še prav poseben namen? ...«

»Toda, saj se mestnim ljudem vendar dobro godi,« je še dejal. »Godi se jim dobro, ker izropavajo kafone. Dobro vem, da so tudi v mestu revni ljudje. Peppinu Gorianu se je na primer prav slabo godilo in tudi Kavaliere Paziienza ne živi v izobilju. Zato pa vsi ti tudi niso pravi mestni ljudje, nego so v mesto presajeni kmetje...«

Često, kadar je poizkušal Berardo govoriti tiho, sem izgubil nit pogovora, toda iz Berardovih in Avezzančevih kretenj sem spoznal, da se nista mogla sporazumeti. Prav takrat, ko je bilo najbolj potrebno govoriti tiho, je Berardo obstal in tedaj ga nista razumela samo naša neznanca tovariša v celici, nego vrhu tega po možnosti še ljudje v sosednih celicah.

»V zavoju, ki so ga našli v krčmi, so bili pač časniki? ... In radi kupa potiskanih papirnatih cunj pozapro toliko ljudi? Koliko bo že neki vreden takle zavoj papirja?«

Avezzanec ni bil samo simpatičen, nego tudi potrpežljiv mož. Poprosil je Berarda, naj govori tiho, in ta mu je obljubil, toda obljube kar ni mogel držati.

»Zveza mestnih in kafonov? ... Toda mestnim se godi dobro in kafonom se godi slabo. Mestni jedo dobro, pijo dobro in ne plačujejo davkov. Mestni delajo malo in zaslužijo mnogo ... Po dvajset lir na dan, da pretepajo druge, ne da bi bili sami tepeni! Treba je samo pogledati, koliko moramo mi plačevati za blago, železo, klobuke in podplate ... Mi kafoni smo kakor črvi. Vsi nas izropavajo. Vsi hodijo po nas. Vsi nas izrabljajo. Celo don Circostanza se je zvezal proti nam. Celo on...«

Avezzanec ga je poslušal z razprtimi očmi. »Strašno,« je zamrmral predse. »Kaj res verjameš v vse to, kar govoriš? Ali vsi kafoni mislijo tako kakor ti? ...«

»Ne razumem,« je Berardo takoj nato znova začel, »ne razumem, čemu so mestni natiskali časnik, ki ga zastonj dele kafonom ... Tudi ne razumem, čemu se veliki Neznanec ne briga za svoje zadeve? Ali je morda trgovec s papirjem in tiska časnike, da bi se iznebil papirja?«

»Kaj so vsi ti ljudje, o katerih mi pripoveduješ, znoreli, da hočejo na galeje?« sem slišal Berarda dalje vpraševati. »In če niso nori, čemu potem delajo vse to? ... In tisti, ki si mi o njih pripovedoval, ki jih je dala vlada postreljati, kakšen poklic so pa imeli? ... Ali so se morda dali postreljati zato, da bi varovali svoje trgovske koristi?«

Avezzanec je moral spoznati, da mu Berardo ugovarja predvsem radi sebe. Tisto upanje, ki ga je gojil pri odhodu iz Fontamare, je bilo razbito. Možnosti, da bi si sam koval svojo usodo, da bi našel delo in si kupil kos zemlje, ni bilo več. Vsa pota so bila zaprta. Podesta je tako hotel. V nacionalnem oziru docela nezanesljiv, in s tem so bila vsa pota zazidana. In tako se je moral Berardo znova oprijeti svojega starega načina mišljenja. Ugovori Avezzancu so bili njegov poslednji odpor.

Pogovor je moral priti polagoma na druge dežele in na Rusijo, kajti ujel sem sledeči Berardov stavek:

»Rusija? ... Povej mi resnico: Kaj je res kje ta Rusija, o kateri se toliko govori? Vsi govore o njej, a nihče ni bil tam. Vsaj noben kafone ni bil tam. Čeprav pridejo kafoni vsepovsod, v Ameriko, v Afriko, v Francijo. Toda v Rusiji ni bil nihče.«

V nekaterih točkah je bil Berardo neomajan, na primer, kadar je nanesel pogovor na svobodo.

»Svoboda, da smeš javno govoriti?« je vprašal Berardo. »Saj vendar mislo odvetniki... Svoboda tiska? Saj vendar nismo stavci. Čemu ne govoriš rajši o svobodi dela, o dovoljenju, da smeš imeti zemljo?«

Tedaj pa sem — ne da bi zapazil — zaspal. Spati sem moral že nekaj ur, ko me je Berardo zbudil. Sedel je ob mojih nogah, Avezzanec je bil v bližini.

Čudil sem se, da še zmeraj nista spala in da sta se še zmeraj pogovarjala.

»Oprosti,« mi je dejal Berardo, »takoj boš lahko zopet spal... Ali poznaš zgodbo princa Torlonije?«

»Me ne zanima,« sem odvrnil. »Vse zgodbe o princih so si slične. Pusti me spati.«

»Vendar pa moraš vedeti, da takozvani princ Torlonia ni niti princ niti Torlonia.«

»Ali se ti sanja?« sem vprašal Berarda.

»Vedeti moraš,« je Berardo znova povzel, »da je prišel takozvani princ Torlonia, ki ga časte kafoni kot polboga, pred okroglo sto leti kot vojaški branjevec nekega francoskega regimenta v Italijo. Ni bil princ, niti kavaliere ni bil, kakor je don Paziienza. Bil je trgovec z vinom in klobasami. Imenoval se ni Torlonia, nego Torlogne. Špekuliral je z vojno, špekuliral je s soljo, zaslužil je pri farjih, zaslužil je pri Piemontezih, kradel je na desni in kradel je na levi, končno so ga dvignili v grofa, nato pa napravili za princa...«

»Ali se ti sanja?« sem drugič vprašal Berarda.

Toda Berardo mi je obrnil hrbet in je začel znova govoriti z Avezzancem. Njuna mnenja si niso več nasprotovala. Po načinu, kako je Berardo govoril in kako se je kretal, se je videlo, da je opustil vsak odpor. Bil je zopet stari Berardo. Kar mi je pripovedoval o princu Torloniji, je zvenelo kakor pravljica, toda prejšnji Berardo je bil ves neumen na take pravljice.

Medtem ko sta se pogovarjala, sem drugič zaspal. Ko sem se zopet zbudil, je bilo svetlo. Berardo je z ogromnimi koraki stopal po celici sem in tja — kakor lev v kletki. Avezzanec je ležal v moji bližini, toda ni spal. Bil je tako blizu mene, kakor bi me hotel zbuditi.

»Ali zaupaš Berardu?« me je tiho vprašal.

»Da,« sem odgovoril.

»Vsi kafoni bi mu morali zaupati,« je Avezzanec pristavil.

»V Fontamari moraš tako napraviti, da mu bodo vsi kafoni zaupali. Je izreden dečko. Kar je doživel, je moral doživeti. Morda ni danes v vsej Italiji takega kafona, kakršen je on. To povej v Fontamari vsem. Napravite, kar vam bo Berardo nasvetoval. Vaju bodo danes ali jutri prav gotovo izpustili in poslali domov. Moja usoda pa je morda drugačna. Oprosti, da ti vsega tega ne razložim, bo že Berardo vse razložil v Fontamari. Najprej pa se mora Berardo sprijazniti z Raffaelom Scarponom. Ostalo že ve.«

Ob osmih so nam prinesli lonc kave. Berardo je prekinil hojo in je dejal pazniku:

»Takoj moram govoriti s komisarjem.«

»Počakaj, da prideš na vrsto,« je odgovoril paznik in odšel.

Te besede Avezzancu niso ušle in se je poln groze zazrl v Berarda. Ni si ga upal poprositi za pojasnitev, toda strah pred izdajstvom mu je ostal v očeh.

Ob devetih so nas vse tri pripeljali pred komisarja.

Berardo je stopil naprej in rekel:

»Gospod komisar, pripravljen sem, da povem vso resnico.«

»Govori!« je zapovedal mož postave.

»Zavoj prepovedanih tiskovin v krčmi pri postaji je moj... Jaz sem dal tiskati letake, da bi jih razdelil med kafone... Veliki Neznanec — sem jaz.«

Kaj sedaj?

Neznanec, veliki Neznanec je bil odkrit, je bil tu.

Ob vesti, da je bil Neznanec, da je bil veliki Neznanec ujet, so pri-dirjali žurnalisti, fašistovski vodje in visoki državni uradniki na policijo, kjer smo sedeli. Veliki Neznanec je bil: kafone.

Policija ga je iskala prav za prav v mestu, toda ali ji je ostal en sam mestni prebivalec neznan? Vsak je katalogiziran, opremljen z žigi, vsakega nadzorujejo in poznajo. Tudi radikalni meščan (radikalni meščan še prav posebno) je katalogiziran, opremljen z žigi, policija ga nadzoruje in pozna. Toda kafoni? Kdo pozna kafone? Ali je v Italiji že sploh kedaj bila vlada, ki je poznala kafone? In kdo bi naj vse kafone katalogiziral, opremil z žigi, nadzoroval in poznal? Kafoni so mnogoštevilni kakor muhe.

Torej: Neznanec, veliki Neznanec je bil kafone. Zmeraj znova so prihajali v celico po Berarda, da bi ga pokazali kakemu novemu funkcionarju, ki je hotel kafona, velikega Neznanca, izprašati ali pa samo videti. Ponoči so nas radi varnosti ločili in spravili vsakega v posebno celico, toda v naslednjih dneh so nas radi zaslišanja vtaknili zopet skupaj.

Komisar je hotel od Berarda mnogo izvedeti. Hotel je vedeti, kje je tajna tiskarna, kdo je tiskarnar in ali ima sodelavce. Toda Berardo ni odgovoril. Berardo je stisnil ustnice med zobe in jih do krvi zgrizel — v znamenje, da ga nobena stvar ne pripravi, da bi kaj povedal. Pri vsakem zaslišanju je bil videti slabši. Po prvem je imel samo modro podplutbo pod levim očesom, po naslednjih pa ga je človek komaj spoznal: ustnice, nos, ušesa in obrvi so kazali sledove pretrpljene nasilnosti. Vkljub temu je molčal in komisarjevim vprašanjem ni odgovarjal. Ker razporjenih ustnic ni mogel več stisniti, je stisnil zobe, da bi pokazal komisarju svojo neomajno voljo.

Neki večer so tudi mene poklicali k zaslišanju. Odvedli so me v klet, me vrgli na leseno klopi in mi z jermenjem zvezali roke na hrbet. Potem pa je bilo, kakor bi deževal po meni ognjeni dež, kakor bi mi bil hrbet razporjen in žgan z ognjem, kakor bi padal v brezdanji prepad... Ko sem se zopet zavedel, sem opazil, kako mi je tekla iz ust kri in kapljala počasi s klopi na tla. Obliznil sem se z jezikom in jo požiral; tako zelo me je v grlu peklo.

Naslednji dan so Avezzanca izpustili. Berarda in mene so spravili zopet v isto celico in sicer skupaj z nekim iksom, ki je bil prav podoben ogleduhu. Šepnil sem to Berardu v uho, toda on je odgovoril:

»To mi je prav vseeno. Vse, kar sem imel povedati, sem že povedal.«

Ko sem mu pa sporočil, da je Avezzanec na svobodi, je poln veselja dejal:

»Končno! Niti slutiš ne, kako važen je ta dečko za nas kafone. Velika sreča je, da je osvobojen iz rok vlade. Sedaj pa morava premisliti, kako bi se tudi midva osvobodila... Vsa ta igra bo izgubila pomen, če bo predolgo trajala.«

Toda igro je bilo lahko začeti, končati jo pa je bilo mnogo težje.

Ko je Berardo izjavil komisarju, da je bila njegova prva izpoved samo šala, se je začel ta smejati in ga je poslal v celico z besedami:

»Ali priznaš vse, kar veš, ali pa se bo slabo končalo.«

Isti večer so Berarda zopet odpeljali k zaslišanju. To zaslišanje je bilo prav divje, kajti Berardo se je branil. Niti udarca ni dobil, ki bi ga ne bil vrnil. Osem do devet policajev je bilo potrebnih, da so mu zvezali roke in noge. Neki večer se je delal, kakor bi se dal brez odpora mučiti. Medtem ko mu je neki moški poizkušal z vrvjo zvezati kolena, ga je napadel in se tako zagrizel v tilnik, da so ga morali ostali policisti tolči v čeljusti, da je izpustil svoj plen... Končno so ga privedli nazaj v celico; morali so ga držati pod pazduho in meči, vlekli so ga kakor Jezusa Kristusa, ko so ga bili sneli s križa.

»On je zunaj in jaz sem tu,« je naslednji dan dejal Berardo Viola. »V bistvu je tudi on meščan... Sedaj se veseli življenja in jaz sem tu... Jaz ostanem tu in umorili me bodo zanj... Čemu ne morem vsega povedati?... Vsega, kar veš ti, vsega, kar slutiš, in razen tega še stvari, ki jih ne veš in še manj slutiš?«

Jetnik, ki sva ga smatrala za ogleduha, je naju z velikim zanimanjem poslušal.

Ko so naju vnovič vedli pred komisarja, nisem vedel, ali bi bilo dobro, da bi Berardo povedal vse, kar je slišal od Avezzanca, ali pa bi vse to še bolj škodovalo.

»Ali sta pripravljena priznati vse?« je vprašal komisar.

»Da,« je odgovoril Berardo.

Komisar mu je pomolil letak. Na njem je bilo z velikimi črkami natisnato:

»BERARDO VIOLA NAJ ŽIVI!«

»V tem časniku,« je dejal komisar, »v tem tajno tiskanem časniku so priobčene mnoge podrobnosti o postopanju, ki sta ga docela po pravici doživela pri policiji od časa, ko sta bila aretirana... Ker sta pripravljena priznati vse, začnita kar s tem, kako sta spravila vsa ta poročila iz celice v časnik...«

Berardo ni odgovoril.

»V tem časniku,« je nadaljeval komisar, »se govori mnogo o Fontamari.«

Časnik piše, kako je bila struga nekega potoka preložena... dalje je govor o tratturu... o vprašanju Fucina... o samomoru nekega Teofila... o smrti neke Elvire... in o sličnih zadevah. Jasno je, da je take članke mogel napisati samo Fontamarez... Pojasnita, kako sta vse te članke spravila iz celice v časnik?...

Berardo ni odgovoril. Kakor hipnotiziran je strmел v list, ki mu ga je pomolil komisar in ki je stalo v njem njegovo in Elvirino ime, ki je bilo v njem z velikimi črkami natisnato:

»BERARDO VIOLA NAJ ŽIVI!«

»Govori že!« je vrtal vanj komisar.

»Nemogoče, gospod komisar!« je Berardo mirno odgovoril. »Sedaj pa rajši umrem...«

Komisar mu je prigovarjal. Toda Berardo je zaprl oči; v duhu je bil že drugje. Odvedli so ga v celico kakor človeka, ki je že napravil oporoko. In vendar boj še ni bil končan.

Ponoči nisva zatislila očes. Berardo je držal glavo med pestmi, kakor bi se mu hotela razpočiti. Odločil se je, da bo priznal, nato je to misel zavrgel, nato se je zopet odločil za priznanje, a je to misel znova zavrgel. Zmeraj znova si je objemal glavo, da bi se mu ne razpočila. Čemu mora biti v ječi? Čemu mora umreti v ječi, ko mu je komaj trideset let? ... Radi časti? ... Radi prepričanja? ... Ko pa se ni nikoli ukvarjal s politiko? ... Tako so minevale ure. Tako je govoril Berardo Viola sebi in meni, medtem ko mu je skušal ovaduh vsako besedo prebrati z ustnic. Boj se je nadaljeval:

»Če ga izdam, je vse izgubljeno. Če ga izdam,« je rekel, »bo Fontamara za zmeraj pozabljena ... Če ga izdam, bo minilo sto let, preden se bo ponudila podobna priložnost ... In če umrem? Prvi kafone bom, ki ne bo umrl zase, ki bo umrl za druge ... Za druge kafone ... Za zvezo vseh kafonov ... Za enotnost vseh kafonov.«

To je bilo veliko odkritje. Ta beseda mu je razprla oči, kakor bi zažgalen v celici blisk.

»Enotnost? ... Kaj? ... Enotnost! Ali si to besedo že slišal? ... Jaz te besede še nisem slišal. Je nova beseda. Enotnost ... To pomenja solidarnost, moč, svobodo. Pomenja zemljo, zemljo brez najemnine. Enotnost ... Tako enostavna reč. To besedo je treba zanesti v Fontamaro. Če umrem,« mi je dejal, »če umrem, moraš zanesti v Fontamaro besedo: Enotnost. Vsem jo moraš dati ... Najprej Raffaeltu Scarponu in potem ostalim, Michelu Zompi, Generalu Baldisseri, Pontiju Pilatu, Antoniju Ranocchiju, vsem: Enotnost ... Dovolj je prepira med kafoni. Manjka samo eno: Enotnost ... Vse drugo pride samo ob sebi.«

To so bile poslednje besede, ki sem jih slišal iz Berardovih ust.

Naslednje jutro so naju za vselej ločili.

Dva dni kasneje sem bil poklican h komisarju, ki je bil z mano nenavadno prijazen.

»Berardo Viola se je ponoči umoril,« je rekel. »Iz obupa se je obesil na okno celice. To je dognano. Ker ni bil nihče poleg, nam manjka priča ... Toda priča je neobhodno potrebna ... Če si pripravljen podpisati zapisnik, v katerem se potrjuje, da se je Berardo Viola obesil, boš še danes prost ...«

Ko sem izvedel, da so Berarda Violo umorili, sem začel jokati ...

Komisar je spisal poročilo in jaz sem ga slepo podpisal.

Potem so me odvedli k policijskemu polkovniku.

»Ali si bil prijatelj umrlega Berarda Virole?« me je vprašal.

»Da, gospod.«

»Ali potrjuješ, da so obhajale umrlega često samomorilne misli?«

»Da, gospod.«

»Ali potrjuješ, da je bil umrl v zadnjem času zelo nesrečen radi neke ljubezni?«

»Da, gospod.«

»Ali potrjuješ, da je bil umrl s tabo v isti celici in da se je, medtem ko si spal, obesil na rešetkah?«

»Da, gospod.«

Dal mi je podpisati zapisnik in me je nato odslovil.

Potem so me odvedli v justično palačo, v urad nekega sodnika.

»Ali si bil prijatelj umrlega Berarda Viole?« me je vprašal sodnik.

»Da, gospod.«

»Ali potrjuješ, da so obhajale umrlega često samomorilne misli?«

»Da gospod.«

»Ali potrjuješ, da je bil umrl v zadnjem času nesrečen radi neke ljubezni?«

»Da, gospod.«

»Ali potrjuješ, da je bil umrl s tabo v isti celici in da se je, medtem ko si spal, obesil na rešetkah?«

»Da, gospod.«

Tudi ta mi je dal podpisati zapisnik in me je nato odslovil.

Opoldne so me izpustili na svobodo, me odvedli na postajo in me z direktnim voznim listkom odpremili v Fontamaro.

Ostalo bo pripovedoval moj oče.

Ko je moj sin prispel v Fontamaro, smo že večji del vsega, kar nam je nameraval povedati, izvedeli od velikega Neznanca.

Moj sin je prispel prav v trenutku, ko smo bili zbrani pri »kamnu« in ostalem materialu, ki nam ga je dal oni, da bi izdajali časnik za kafone (prvi časnik za kafone). Bilo nas je približno petnajst mož. »Kamen« je bil v leseni skrinji, ki je imela pod krovom belo ploščo — takozvano litografsko ploščo — in mal predal s kislinami in posebno tinto, s katero se je dal na beli plošči vsak poljubni in z roko napisani list v poljubni množini natiskati.

»Kamen« smo postavili na Sorcanerino mizo, to pa smo postavili na sredo ceste. Stali smo okrog njega in diskutirali o časniku, ki ga je bilo treba natiskati. Bilo nas je — kakor sem že omenil — približno petnajst oseb.

Navzoč je bil tudi junak Porte Pie, ki je imel najrazločnejšo pisavo in bi naj zato spisal časnik, potem je bil še Generale Baldissera, ki se je spoznal v apostrofih in slovnici; potem je bil navzoč Raffaele Scarpone, ki mu je veliki Neznanec razložil tehnično plat. Poleg njih so bili še navzoči Antonio Bracciola, Pasquale Cipolla, Ciro Cironda, Vincenzo Scorza, Giacinto Barletta, Giovanni Testone, Jacobo Losurdo, Quintilianus, Gasparone, Venerdi Santo, krojač Anadeto, Alberto Saccone, Michele Zompa, potem še jaz in Sorcanera.

Najprej se je vnela diskusija o naslovu lista.

Junak Porte Pie je hotel imeti naslov, kakršen je v mestu običajen: Il Mesaggero, La Tribuna ali nekaj sličnega. Toda Raffaele Scarpone, ki je podedoval Berardov način, ga je nahrulil . . .

»Naš časnik je časnik za kafone . . ., prvi časnik za kafone . . . Posnemali ne bomo nikogar. Pred našim časnikom ni bilo časnika za kafone,«

Michele Zompa je predlagal prav dober, mnogo obetajoč naslov: »Resnica«.

Toda Scarpone je vihal nos.

»Resnica? Kdo pa pozna resnico?« je rekel.

»Mi je ne poznamo, toda hočemo jo iskati,« je Michele odvrnil.

»In če jo najdeš,« se je norčeval Scarpone, »ali boš na njej skuhal juho?«

Na tak način je diskutiral.

Tudi Generale Baldissera je imel dobro misel: »Pravica.«

»Ti si nor,« ga je nahrulil Scarpone, »ko je pravica vendar zmeraj proti nam.«

Da boste ta ugovor razumeli, morate vedeti, da so bili za nas pravica in karabinieri eno in isto. Če si imel opravka s pravico, je pomenilo pri nas isto, kakor če si imel opravka s karabinieri. Pasti pravici v roke je pomenilo pasti karabinierom v roke. Če si bil v službi pravice, je pomenilo, da si špijon in zastopnik karabinierov.

»Toda jaz mislim vendar resnično pravico,« je užaljen odgovoril stari čevljar. »Pravico za vse.«

»To boš srečal v raju,« je odločil Rafaele Scarpone.

Kaj bi mu naj tu človek odvrnil?

Sorcanera je predlagala za naslov:

»Kafonska trombenta!« ...

Toda za njen predlog se ni nihče zmenil.

»Kaj naj napravimo?« je dejal Scarpone.

»Naslov je treba napraviti,« je odvrnil junak. »Pa še ti kaj predlagaj ...«

»Sem že predlagal: ‚Kaj naj napravimo?‘« je ponovil Scarpone.

Ko smo po dolgem prerekanju spoznali, da hoče imeti Scarpone za naslov časnika vprašanje »Kaj naj napravimo?«, smo se presenečeno spogledali.

»Toda to ni vendar nikak naslov!« je junak takoj opomnil. »To ni vendar naslov. Potrebujemo naslov. Naslov, ki bi ga dali časniku za glavo, razumeš? ... V lepi pisavi, razumeš?«

»Potem boš pa pač z lepo pisavo napisal časniku za glavo: ‚Kaj naj napravimo?‘« je odgovoril Scarpone, »in potem bo to naslov« ...

»Toda takemu naslovu se bo vsak smejal,« je skušal junak ugovarjati. »Če pride izvod našega lista v Rim, se bo začel smejati vsak, ki ga bo videl.«

Raffaele Scarpone se je raztogotil. Časnik mora biti časnik za kafone, prvi časnik za kafone, od kafonov za kafone ... Vse, kar mislijo v Rimu o tem, mu je docela vseeno.

Baldissera je Scarponu pritrdil. Tako je bil njegov predlog sprejet. Medtem ko je začel junak prav nerad pisati naslov, smo začeli razpravljati o prvem članku.

Michele Zompa je predlagal:

»Prvi članek se mora glasiti: ‚Berarda Violo so umorili.‘ S tem boste menda vsi sporazumni.«

Scarpone je soglašal, toda predlagal je še dodatek:

»Berarda Violo so umorili, kaj naj napravimo?«

»Kaj naj napravimo?« imamo že v naslovu lista,« je ugovarjal Michele.

»To še ne zadošča,« je nadaljeval Scarpone. »Treba je ponoviti ... Če se ne ponovi, ni vredno nič ... To je treba poudariti ... Kaj naj napravimo? Po vsakem odstavku moramo ponoviti: Vzeli so nam vodo, kaj naj napravimo? Razumete? Župnik se brani pokopati naše mrličice, kaj naj napravimo? V imenu postave posiljujejo naše žene, kaj naj napravimo? ... Don Circostanza je mrhovina, kaj naj napravimo? ...«

Tedaj so Scarponov predlog vsi razumeli in so soglašali z njim.

Mala diskusija se je vnela tudi o Berardovem imenu.

Baldissera je menil, da je treba pisati Viola z dvema »l«, medtem ko je bil Michele Zompa prepričan, da zadošča en »l« ... Končno pa je

junak pojasnil, da zna tako napisati, da se ne bo dalo razbrati, ali je en »l« ali sta dva, in tako je bila debata o tej točki končana.

Ko sem opazil, da ni več spornih točk, sem zapustil ostale in odšel domov, da bi s svojim sinom posedel malo na soncu; smatral sem ga že za izgubljenega in sem ga sedaj zopet našel...

Pozno zvečer je prišel k meni Scarpone z zavojem, v katerem je bilo trideset odtisov časnika. Odšel naj bi v San Benedetto in bi naj tam list razdelil, kajti tam sem imel mnogo znancev. Naslednji dan so nameravali ostali kafoni v ostalih sosednih vaseh napraviti isto. V celem so natisnili pet sto izvodov.

V San Benedetto je živela družina mojega prijatelja in sklenili smo, da gremo vsi trije tja, da bi praznovali osvoboditev mojega sina. To je bila naša rešitev.

Tako smo popoldne naslednjega dne odšli. Časnik sem v pol ure razdelil. V San Benedetto smo povečerjali in se proti deveti uri napotili domov. Sredi pota smo od daleč zaslišali strele iz možnarja.

»Kakšen praznik pa je danes?« sem vprašal ženo, da bi pogodil, iz katere vasi prihajajo.

Bilo je pa težko reči, kakšen praznik je bil. San Luigi je minil, san Anna pa še ni bila.

Ko smo šli dalje, so postajali možnarski strelji češči.

»Zdi se mi, da streljajo v Fontamari,« sem pripomnil.

Ta hip pa je privozil mimo nas voz iz Manafora; prihajal je iz okrožnega mesta.

»Hej, Fontamarezi,« je zaklical voznik, ne da bi ustavil, »v Fontamari imate vojno...«

»Vojno?... Čemu vojno?...« smo drug drugega izpraševali.

»Vojna med Fontamarezi?... Nemogoče!« smo takoj rekli.

»Vojna impresarija zoper Fontamaro?... Toda zakaj?«

Tu pa tam je streljanje ponehalo, nato pa je postajalo še pogosteje in bolj divje. Ko smo šli dalje, nam je postalo jasno, da so prihajali strelji iz Fontamare in da so bili iz pušk.

»Kaj naj napravimo?« smo drug drugega izpraševali.

To je bilo Scarponovo vprašanje: »K a j n a j n a p r a v i m o ?« Toda vprašanje je enostavneje kakor odgovor.

In tako smo nadaljevali pot.

Na cestnem križišču med Pescino in Fontamaro smo srečali Pasquala Cipollo.

»Kam pa kam?... V Fontamaro?... Kaj ste nori?...«, nam je zaklical in nadaljeval pot proti Pescini.

Tekli smo za njim.

»Kaj pa se je zgodilo v Fontamari?« sem zaklical. »Čemu tako streljajo?«

»Vojna, vojna...«, je odgovoril Cipolla, »vojna zoper kafone..., zoper časnik...«

»In kaj počno ostali?« sem vprašal.

»Kdor se je mogel, se je rešil... Kdor je mogel, je pobegnil...«, je odgovoril Cipolla, ne da bi se ustavil.

»Ali je Scarpone ušel?« je vprašal moj sin.

»Naj v miru počiva,« je odvrnil Cipolla in se pokržižal.

»Ali je Venerdi Santo ušel?«

»Naj v miru počiva,« je odvrnil Cipolla in se pokržižal.

»In Pontius Pilatus?« sem vprašal jaz.

»Je v gorah.«

»In Michele Zompa?«

»Je odšel proti Ostonu.«

»In Generale Baldissera?«

»Naj v miru počiva.«

»In kdo je še pobegnil?«

Od daleč smo zaslišali cepet konjskih kopit, ki se je bližal.

To so morda bili karabinieri iz Pescine, ki so hiteli v Fontamaro.

Skrili smo se v polje. V temi smo izgubili Pasquala Cipollo iz vida.

Nič več nismo slišali o njem.

Tudi o ostalih nismo nič več slišali. Niti o onih, ki so umrli, niti o onih, ki so se rešili. Niti o naši hiši, niti o naši zemlji.

Tako smo tu.

Veliki Neznanec nam je pomagal, da smo prišli sem v inozemstvo.

Toda jasno je, da tu ne moremo ostati.

Kaj naj napravimo?

Po tolikih mukah in bojih, po tolikih solzah in tolikih ranah, toliko krvi, tolikem sovraštvu in tolikem obupu:

Kaj naj napravimo?

Konec.

Naš pokret

Ljubljana. — Dobro je, da se tudi ljubljanska »Svoboda« zamisli v leto 1909 — leto tivolske resolucije. Tedaj še ni bilo »Svobode«. Ledino med delavci je orala njena predhodnica »Vzajemnost« — ki je bla pred vojno razpuščena baš po nekem predavanju, kjer se je izrekla ideja jugoslovanstva proti avstro-ogrski monarhiji. O delovanju »Vzajemnosti« beremo n. pr. v 129. števu. 1909. l. »Rdečega praporja«:

»Vzajemnost« je pravkar prekoračila število 250 članov, kar dokazuje, da si je v kratkem času svojega obstoja pridobila med ljubljanskim delavstvom vseobče simpatije.

Tako! Nad 250 članov je šela »Vzajemnost« v Ljubljani 1909. l. Ali jih ima toliko »Svoboda« 1934. l.? Kakor se je razvila Ljubljana od tistega časa, bi morala imeti »Svoboda« danes najmanj dvakrat toliko članov — to je 500! Zakaj jih nima? Imamo lokale bolj primerne nego 1909. l., imamo dvorano, imamo polno funkcionarjev in uradnikov po raznih ustanovah, imamo polno ugodnejših okoliščin od 1909. l. Toda danes se delo v našem pokretu le preveč specializira na razne stroke, mnogo je socialno-politične delavnosti, a zanemarija se glavno — izobrazba in vzgoja v duhu tiste ideje, na kateri bi moral sloneti ves pokret, če bi hotel biti živ, zdrav, močan, prepričevalen. Saj prireja »Svoboda« prosvetne ve-

čere, predavanja, igre, ima tudi pevski zbor — a vse to delo smatrajo premnogi kot postransko, gredo mimo njega in si samo mislijo: »No, naj ima tudi ta mladina nekaj svojega« — namesto da bi spoznali, da je soc. vzgojno delo v interesu celotnega delavskega pokreta. Zato želimo ljubljanski »Svobodi« ob 25-letnici tivolske resolucije, da ne bomo več neko društvo poleg drugih, temveč da zajame soc. izobraževalno delo široke kroge ljubljanskega delavstva in vse njegove zaupnike. Želimo si ne samo obiskovalcev na naših prireditvah, ampak da bo aktiven naš član in čitatelj naše lepe revije »Svobode« res vsak delavec, ki se prišteva med zavedne proletarce.

Maribor. — V 4. števu. »Svobode« smo poročali o našem občnem zboru. Ker se pozneje nismo več oglasili, bi utegnili kdo misliti, da naša »Svoboda« spi. Res pa je ravno nasprotno: naše kulturno delo smo nadaljevali še z večjo aktivnostjo; o tem naj govorijo sledeči podatki:

Do poletnih počitnic smo imeli še 4 predavanja in 5 diskusijskih večerov, za zaključek pa prosvetni večer. Navedemo naj temo predavanj: 1. »Teorija o dednosti in vzgoja« (s. Milica Stupanova), 2. Kuge preteklosti (g. dr. Travner), 3. Karteli in trusti (s. prof. Stupan), 4. Delavstvo in narodnostno vprašanje« (s. prof. Tepy). Na prosvetnem večeru pa je na-

stopil pevski zbor, dramski odsek je predvajal govorniki zbor »Glad«, s. prof. Stupan je podal »Kroniko delavskega gibanja po svetu v zadnjih letih«. Vse te prireditve so bile vstopnine proste, obisk je bil vedno zadovoljiv, kljub temu pa smo opazili, da se delavstvo vse premalo briga za svojo izobrazbo. V tem oziru bo treba učinkovitejše agitacije in prepričevanja, da mora biti izobrazba vedno na prvem mestu.

Letošnjo predavalno sezono bomo otvorili dne 28. novembra, od katerega dne dalje se bodo vsako sredo vršila predavanja; diskusije zaenkrat izpadejo. Na sporedu imamo tudi več predavanj o zdravstvu in spolnem vprašanju, za spremembo pa tudi predavanja s slikami. Če nam bodo sredstva dopuščala, bomo povabili tudi priznane predavatelje iz zunanjih krajev.

Naša »Svoboda« je poslala lepo zastopstvo tudi na praško delavsko olimpiado, kamor se je odpeljalo z avtokarom 29 udeležencev. Vrnili so se polni navdušenja in z nepozabnimi vtisi. Nikomur ni bilo žal za denarne žrtve, marsikomu pa je bilo naknadno žal, da ni izkoristil prilike. Na posebnem predavanju je s. Eržen poročal o poteku te veličastne delavske slavnosti. Pred olimpiado nam pa je s. dr. Reisman predaval o lepotah Prage in s tem bodril k udeležbi. Udeležba priča, da to propagandno predavanje ni ostalo brez uspeha.

Priredili smo letos tri izlete (na Pohorje, v Ruše in v Slovensko Bistrico), s katerimi pa nismo prav zadovoljni. Prihodnje leto jih bomo skušali bolje organizirati. Častno je izpadel izlet v Ruše, katerega se je udeležilo mnogo »Svobodašev« in kompletni pevski zbor. Pevski zbor je priredil ob tej priliki vrtni koncert v gostilni Magdič.

Poleg obstoječih odsekov je na novo stopila v življenje ženska lahkootleška sekcija.

Ženska lahkootleška sekcija pa ima najlepše izgleda za svoj obstoj. Že sedaj je zbrala okrog 20 sodružic, ki pridno prihajajo na traininge in ki — kar je treba posebej poudariti — tudi redno plačujejo članarino. Svoje vaje ima ta odsek poleti na igrišču »Svobode«, pozimi pa v telovadnici v Gosposvetki ulici. Za seboj ima tudi že en javni nastop na I. del. kulturnem dnevu.

»Svoboda« pa je potom svojih odsekov nešteto krat sodelovala tudi na nelastnih prireditvah. Tako sta na majski akademiji nastopila pevski in dramski odsek. Na I. delavskem kulturnem dnevu so sodelovale kar 4 edinice »Svobode«, in sicer: pevci, nogomet, moška in ženska lahkootletika, ki so izpolnile večji del programa. Pevski odsek je vrhunskega sodeloval

še na družabnem večeru delavskih zaupnikov, pri čajanki in ženskem dnevu Zvezce delavskih žena in deklet ter na veselica del. kolesarjev na Pobrežju in v Studencih. Skoro ni bilo prireditve, kjer ne bi bila soudeležena »Svoboda«. To pa se, žal, mnogokrat preze.

Svoj čas je »Svoboda« skrbela tudi za organizacijo delavskih gledaliških predstav. Z ustanovitvijo dram. odseka, ki je pričel vpizarjati lastne igre, pa je ta funkcija odpadla. Dram. odsek pa se ima trenutno žal boriti s krizo, katero, upamo, da bo čim preje prebrodil. Sodrugi in sodružice, ki so polagali temu odseku temeljni kamen, naj bi z istim idealizmom zopet prišli za delo in kriza bo rešena. Za solidno in razno delo ne bo nikoli zmanjkalo igralcev. Eksperimenti, ki so se dogajali v nedavni preteklosti, pa naravno niso mogli navdušiti nikogar: za prazen nič ni nihče voljan žrtvovati dragocenega prostega časa.

Pevski odsek zaznamuje veliko pridobitev v osebi s. Slavka Viherja, sedanjega pevovodje »Svobode«. Prišedši iz Kranja, je s. Viher takoj stavil svoje znanje na razpolago »Svobodi«. Mesto pevovodje izvršuje kot častno funkcijo — popolnoma brezplačno. Koliko pomeni taka ugodnost za delavski zbor, bo vedel le tisti, ki je imel nalogo, da se je mesece in mesece mučil s skrbmi, odkod bo dobil sredstva za honorar pevovodji.

Športni odsek je na tem, da se v smislu sklepov zvezinega kongresa preosnuje v samostojno društvo. Iz sklepa podružnice odnese s seboj naslov prvorazrednega športnega kluba, povrh pa še 3 točke pri treh odigranih prvenstvenih tekmah v I. razredu. Nekoč je ta klub tvorila ena sama enajstorica nogometašev. Danes pa lahko postavi do pet ali še več moštev; v polnem obratu je lahka in težka atletika, v snovanju pa je še zimskošportni odsek. Kar pa je glavno, klub ima lepo lastno igrišče. Tako se klub od nas poslavlja v najlepšem razmahu, kar je tudi naš ponos.

Kakor prejšnje leto, se je naša »Svoboda« tudi letos zanimala za film ter ji je uspelo, da je bila udeležena pri predvajanju ruskega filma »Pot v življenje«. Za kino je bil ta film največji kulturni dogodek, kar jih pomnimo; delavstvo ga je pokvitalo z ogromnim obiskom, še celo »Svobodaši« iz Ptujja so se pripeljali k predstavi.

Gornje poročilo dokazuje, da je »Svoboda« neumorno na delu za svoje cilje. Da bo to delo še bolj plodovito, smo letos zgradili tudi aparat kulturnih zaupnikov po obratih. Ti zaupniki bodo morali zanesi glas »Svobode« med najširše delavske množice v tovarnah in delavnicah. Vsak zaveden »Svobodaš« mora biti ne-

umoren agitator in oznanjevalec svobodaške misli, tembolj pa se mora izkazati še kot obratni zaupnik.

Ko poročamo o naših uspehih, pa moramo, žal, zabeležiti tudi izgubo, ki nas je zadela. Za vedno nas je zapustila v cvetu mladosti sodružica Beti Zorko. Dne 8. VIII. 1934 smo jo spremili na zadnji poti. Sodružica Beti je bila vzor v izpolnjevanju dolžnosti do delavskega pokreta. Ni ji bilo usojeno, da bi izpolnila svoj življenski cilj in ves svoj idealizem darovala delavski stvari. Kakor padajo žrtve dan za dnem, tako je morala tudi ona pasti kot žrtev, ki jih mora dajati proletarski razred socialni nepravdi. Velika množica sodrugov in prijateljev je nemo zaplakala ob njenem grobu in ob prebriski izgubi. Sodružica Beti sniva srečni sen, nam pa je pustila vzgled, ki kaže pot delavske mladinki in mladini sploh.

I. Delavski kulturni dan v Mariboru.

Za rudarskimi festivali v Trbovljah in Hrastniku je stopil na plan tudi Maribor in praznoval dne 30. septembra 1934 **dan proletarske kulture**. Vsa obstoječa delavska kulturna društva so sklenila, da za ta dan zbršejo svoje društvene meje ter skupno manifestirajo za kulturni ideal delavskega razreda. Pokroviteljstvo tuk. Strokovne komisije je še posebej podčrtalo, da gre za praznik vsega socialističnega delavstva. Impozantna je bila že nastopajoča množica sodelujočih (okrog 400 po številu), naravnost frapanten pa je bil obisk prireditve; prostorno igrišče »Svobode«¹ skoro ni moglo sprejeti te večstočglave množice. Posebno obeležje pa daje prireditvi dejstvo, da so jo obiskali »Svobodaši«² iz Ptuj, Celja, Ljubecne, Ljubljane in celo iz Kranja ter kompletna delavska godba »Zarja«³ iz Ljubljane.

Take prireditve Maribor vsaj v zadnjih letih še ni videl. Prireditvev pa je bila tudi res pravi kulturni dan. Že zjutraj se je začelo okrog Delavske zbornice veliko vrvenje, ki je vzbujalo pozornost. Zbiranje kulturnih organizacij je naznanjalo prihod gostov. Po izvršenem sprejemu so se začele iz vseh strani pomikati trume delavcev v mestni park — na koncert delavske godbe »Zarje«. Kmalu je bil park prenapolnjen. Iz prerivajočih se množic so blesteli na prsih »spominski znaki«⁴ s tremi puščicami, ki so razglašali, da ima delavstvo svoj koncert in svoj praznik. Kapelnik in tajnik pevsko-glasbene podzveze »Svobode«⁵ s. Cerar dvigne taktirko in množice zastrme ob veličastnih in bodrečih melodijah delavske himne. Točki za točko sledi frenetičen aplavz, vse je zamaknjeno, da niti ne opazi, da je konec in da se je treba raziti.

Ob 14. uri se formira pred Delavsko

zbornico ogromna povorka, ki z godbama na čelu krene skozi mestne ulice čez državni most v proletarsko mestno četrto, kjer leži igrišče »Svobode«. Precej časa mine, da so se množice zgnetle na igrišču. Reditelji morajo stopiti v akcijo, da se vhod ne zamaši od prevelikega navala.

Ob določeni uri napove zvočnik pričetek prireditve, začne se vrstiti spored: Svobodaši-nogometasi otvorijo s prijateljsko tekmo, potem sledijo s svojimi nastopi lahkoatleti (moški in ženske), delavski kolesarji, »Detoljub«, »Prijatelj Prirode«, mešani zbor »Svobode«, združeni delavski pevski zbori (»Frohsinn«, Pevski odsek pekov, »Grafika«, »Krilato kolo«, »Enakost«, »Svoboda«), skupaj 16 društev in odsekov. Vmes pa je neumorno svirala godba »Železničarjev«, »Zarje« in »Tamburaškega odseka pekov«. Naredil se je že mrak, ko je bil kot poslednja točka — pod svitom žarometa razgrnjen ogromni portret Marxa. Zvočnik je klical v noč besede velikega preroka »Proletarci vseh dežel, združite se!«, iz stotine delavskih grl pa je ob spremljevanju godbe zaorila delavska himna: »Bod' delu čast...!«

Mariborsko delavstvo je 30. septembra 1934 pokazalo svojo veliko moč in svojo neupogljivo voljo za borbo do končne zmage. I. delavski kulturni dan v Mariboru je pokazal, kaj zmore skupno delo. Na zunaj je manifestiral enotnost, ki vzbujala rešpekt. Potrebno je še, da tako skupno delo ne bo ostalo samo prigodno, temveč da bo na njegovo mesto stopila tudi duhovna enotnost. Potem ne bo več povoda, da bo pripadnik enega ali drugega pevskega zbora podlegel strastem ljubosumnosti in gledal v zboru »Svobode«⁶ nezajelenega konkurenta, ki nima drugega namena, kot da briskira njegovo društvo. Kajti potem se bo zavedal, da delavska kultura ni medsebojno tekmovanje, marveč skupno ustvarjanje za skupni cilj. »Svoboda«⁷ ne goji svojega zbora zaradi lepih glasov, da bi z njimi pobijala konkurence; njena primerna naloga je duhovna osvoboditev delavskega razreda, pri čemer ji je pevski zbor le sredstvo za dosego cilja. Kdor stremi za takim duhovnim edinstvom, ta mora biti tudi za to, da se vse kulturno delo združi v »Svobodi«, kajti brez enotne organizacije ne more biti popolne duhovne enotnosti. Ta koncentracija je izvedena domala že v vseh krajih Slovenije, le Maribor dela še izjemo. Ali res ne bo nikoli koraka naprej?

»Svobodašem«⁸ iz zunanjih krajev in »Zarjanom«⁹ izrekamo na tem mestu zahvalo za pozornost, ki so jo posvetili mariborskim delavcem. Velika ideja, ki nas druži, pač ne straši nobenih žrtev. »Zarjanom«¹⁰ želimo, da bi skoro preboleli svojo nesrečo in upamo, da bo ostala brez težjih posledic. Družnost!

Cerkvenikovo »Očiščenje« v Celju.

Dramatični odsek »Svobode« je preteklo nedeljo, dne 4. t. m. odigral Cerkvenikovo dramo »Očiščenje«. Vsa Cerkvenikova dela so zelo globoka in seveda temu primerno težka. Rutiniran igralec bi moral v to dramo položiti vse svoje znanje in rutino, da bi uspešno rešil svojo nalogo. Našim igralcem, ki so po večini brez večjih vaj, se je pa poznalo, da igre le niso popolnoma obvladali, zlasti v početku. Vsem se je pa poznalo, da sodelujejo z veliko ljubeznijo in požrtvovalnostjo. Publika jih je razumela in jim je bila zato hvaležna. Valja s. Šalamunova je bila v splošnem dobra, mestoma celo prav dobra. V začetku se sicer ni takoj znašla (nastopila je prvič), proti koncu se je pa poglobila v igro in ustvarila resničen lik. Igralka si mora popraviti izgovorjavo in pridobiti več vaje ni šlo bo. Šalamun kot Boris je svojo težko nalogo rešil zadovoljno, le nekoliko izrazitejši bi moral biti. Pomisliti pa moramo, da je bil Šalamun obenem režiser, zato je svoje sile delil. Hela, s. Ede Komavljeve, je bila lepo igrana. Zlasti je ugajala njena izgovorjava, ki je bila najboljša izmed vseh. Želeti bi bilo, da bi Komavljiva nastopila še v drugih vlogah, da bi lahko pokazala svoje znanje. S. Škorjanc je igral vlogo policijskega ravnatelja preveč hladno in se v vlogi ni znašel. Škorjancu, ki je sicer iz drugih iger znan kot dober igralec, ta vloga ni pristojala. Zdi se, da bi njemu pristojale vloge dobrodušnih, galantnih in kavalirskih mož, nikakor pa ne vloge hinavskih ali celo grobih mož. Kakor rečeno, igra je bila v splošnem dobra. Režija s. Šalamuna je bila odlična. Zelo lepa je bila scenerija (ra-

zen v doktorjevem stanovanju), tako, da se človek, ki pozna kuliserijo in rekvizite v Narodnem domu, nehotе vpraša, odkod se je neki to vzelo. Igra je bila obiskana izredno dobro in publika je bila zadovoljna.

D. S.

Ptuj. Naša podružnica je priredila v letošnji sezoni že tri predavanja, in sicer: Dr. Stuhec je predaval o tuberkulozi, s. prof. Stupan o čudu svetovja, s. Teplý pa o postanku verstva. V bodoče se bodo vršila sledeča predavanja: 22. nov. Spolno vprašanje mladine (s. dr. Poterč), 29. nov. O ta moda (s. Stupanova), 6. dec. Razvoj sbrskih zadrug (s. Jurančič), 13. dec. Španija (predavatelj se bo določil), 20. dec. Nova industrijska revolucija (predavatelj se bo določil), 3. jan. Češkoslovaška (s. Debenak), 10. jan. Mezdno delo in kapital (s. Šegula), 17. jan. Razvojna pot ženske (s. Stupanova), 24. jan. Zgodovina delavskega gibanja (s. Teplý), 31. jan. Tuberkuloza — socialna bolezen (s. dr. Potrč), 7. febr. Amerika in Slovenci (predavatelj se določi kasneje), 14. febr. Gospodarska in finančna kriza (s. Stupan), 21. febr. Petrolej (predavatelj se bo določil), 28. febr. Socializacija medicine (s. dr. Potrč), 7. marca Rasizem in nacionalno vprašanje (predavatelj se bo določil), 14. marca Socialna zakonodaja (s. dr. Reisman), 21. marca Zgodovina velikih kmečkih bojev (predavatelj se bo določil), 28. marca Rak (predavatelj se bo določil), 4. aprila Japonska (s. dr. Šegula), 11. aprila Socialna zakonodaja (s. dr. Reisman).

Pozivamo vse sodružice in sodruge, naj agitirajo za obisk na vseh teh predavanjih, da bodo polnoštevilno obiskana. Vsak se mora zavedati, da je v izobrazbi moč.

Polemika

Mirko Kus-Nikolajev:

Docent dela reklamo*)...

Gospod privatni docent doktor B. K. Škerlj je strokovni antropolog in kadar se vrača z dopusta, čita tudi tako nestrokovne knjige, kakor je moja »Laž rasizma«, in mi si pidestala svoje strokovne avtoritete deli nauke v ljubljanskem »Jutru« (št. 234). Pri tem me resno podučuje, da se ne bi morda jaz veselil, da mi s svojim referatom dela reklamo, ker da bodo vendar-le ljudje sedaj kritičneje čitali mo-

jo knjižico — seveda radi izvajanju go-spoda doktorja! Ali jaz sem vendar tako neskromen, da se veselim njegovega referata, ker potrjuje mojo trditev o razrednem značaju vede, pa naj se g. doktor še tako trudi, da z zelo zapletenimi krivuljami »strokovno« opraviči stališče rasizma.

Najprej neko osebno pojasnilo, ki bi bilo sicer odveč, ali je potrebno tu, ko imam opraviti z mentaliteto, kakršno ima pač g. doktor! Po štirih letih študija biologije in po desetih letih teoretičnega in praktičnega dela na etnografskih institucijah, kjer je bilo to delo zvezano z antropološkimi raziskavami, imam pravico, da v okviru sociološke razprave presodim

*) Glej njegovo razpravo »Kaj je z rasami« v 11. številu.

glavna vprašanja rasne teorije. Moje pre-sojanje je lahko za g. doktorja netočno, ali mu nikakor ne daje pravice, da s svoje docentske višine deli lekcije, ki so odveč, posebno še, če so te lekcije sumljivega značaja.

A sedaj poglejmo, zakaj bodo sedaj ljudje kritičneje brali brošuro! Ne želim v celoti polemizirati s pripombami g. doktorja, ker je to odveč: stoji na dvema nasprotnima stališčima, med katerima ni stikov. Hočem se pomuditi le nekoliko pri njegovih avtoritativno izrečenih pripombah, ki dovolj osvetljujejo stališče g. doktorja.

1. Gospod doktor še danes trdi, da so laiki*) postavili v zgodovino načelo razrednega boja. Zdi se, da so za g. doktorja laiki vsi ljudje razen njega. Če bi on vzel v roke n. pr. Beerovo »Zgodovino socializma in socialnih bojev«, bi se lahko prepričal, da je to »laično« stališče temeljito podkrepljeno. Smešno se vidi, če ljubljanski docent dr. Škerlj o Marxu in o ljudeh, ki nadaljujejo njegovo delo, govori kot o — laikih...

2. Gospod doktor me podučuje, naj premislim Ammonove antropometrijske številke, ker da jih očitno nisem razumel. Za mene pa številke niso toliko važne kakor zaključki; a ti zaključki so tipični za meščanskega učenjaka. Tudi jaz bom povedal nekaj g. doktorju: v Ammonovih beležkah se je našla neka zanimiva stvar. Zapisal je namreč za njega čudno opaženo stvar, da se v Badenu, kjer so zapazili famozne odklone v indeksu lobanje, kažejo isti odkloni tudi pri židovskih prebivalcih. Torej so Ammonovi sklepi netočni, ker badenski brahikefali (grško = kratkoglavci) niso socialno inferiorni kakor tudi ne židovski. G. doktor gotovo ve kot antropolog (ako hoče vedeti!), da je pojem rase v rasističnem smislu raztrgan s teorijo konstitucije, ki jo postavlja Fr. Boas. Postanek novih pororcev lobanje že v prvi generaciji ameriških priseljencev pobija Ammonovo in slične teorije.

3. Antropolog Kollman je pisal: »Kolikor smo doslej prodrli v skrivnost rase, so vse evropske rase enako obdarovane za vse kulturne naloge.« To trditev uglednega znanstvenika bi g. doktor hotel pobiti s tem, da je veljala morda pred dvajsetimi leti! Ta famozna trditev je edinstvena: časovne razdalje odločajo o vrednosti znanstvenikov in njihovega dela! Ali tudi to ne bi bilo važno, če bi se g. doktor sam — kadar mu konvenira — ne bi skliceval na prav tako stare Ammonove raziskave. Ali seveda, Ammonova

merjenja odgovarjajo prestižu rasistov in zato so večna!

4. G. doktor mi pripominja, da so imeli Španci malo nordijske krvi, torej da niso »rasistični razlogi« narekovali zverstva, ki so jih uganjali v novo odkritih deželah. Pa to niti ni važno. Hotel sem samo poudariti, da rasizem v svojem preziranju drugih ras **nadaljuje** z že preskušeno prakso imperializma in da s svojim divjaštvom daje neko opravičilo s tem, da deli ljudi na višje in nižje rase. Ali pa morda g. doktor misli, da so imeli evropski osvojevalci bratska čuvstva za one »divjake«? Seveda so osvajanja narekovali gospodarski razlogi, ali po bogu in naravi vzvišeni belci so **sebi prisvojili pravico**, da pokončujejo ničvredna življenja »divjakov«! Pa, ali se mar še danes ne govori o Kitajcih kot o opicah in kaj počno z njimi? Pravice od takih divjaštev se fabricirajo v kabinetih gospodov meščanskih »antropologov«.

5. G. doktor želi opravljati tudi korekture, ki so popolnoma odveč in ki niso baš v čast njegovemu **strokovnemu** znanju. Jaz sem rekel, da je Günther »postavil« vzhodno-baltski tip in pri tem ostanem, ker gre tu za ime. Deniker ga imenuje »vzhodnega« (ostisch), a Günther ga je po nepotrebnem **prekrstil** v vzhodno-baltski tip, ker je Denikerov naziv vzhodne rase brez posebnega razloga **uporabljal** za alpsko raso. Točno? Samo ne prehitro, g. doktor!

6. A sedaj o dinarski rasi! Prof. Eugen Fischer je trdil, da je dinarska rasa **podaljšanje** prednje-azijske, kar bi moralo biti znano gospodu doktorju, kakor bi mu moralo biti znano tudi to, da je Günther res priklopil dinarski rasi neke židovske kvalitete z ozirom na njeno zvezo s prednje-azijsko raso. — Kar se mene, radovedni g. doktor, tiče, jaz zares nisem Žid, ali če bi bil, bi bil ponosen na to! Razumete!

7. G. doktor ne pozna Huga Iltisa? To mi je zares žal, ali ker ne želim, da ostane Iltis »tajinstven«, obveščam g. doktorja, da je dr. Hugo Iltis docent v Brnu, strokovni antropolog in — marksist... V ostalem pa avtor važnih del.

8. Tudi Felix von Luschan je prestar za mladega gospoda docenta, ker je umrl 1924. l. Na tako otročje premotrivanje zares ne morem nič reči in žal mi je samo to, da tistih dragocenih besed, ki jih g. docent uporablja za enega od najbolj sodobnih antropologov, ne morem z enim topovskim strelom razglasiti urbi et orbi.

9. Zares, g. docent ni mogel v antropološki literaturi najti imena Arnold Zweig; pa če bi vprašal kakega kolega germanista, bi mu on prihranil ta posel in mu povedal, da je Arnold Zweig znani

*) laos (grško) = ljudstvo; laik = neposvečen v neko stvar, nestrokovnjak.

nemški književnik, ki živi v emigraciji. Njegove besede sem uporabil kot duhovito opazko, ne kot antropološki dokument. Toliko, da se razumemo!

10. Karakterji umetnosti, se zdi, da so g. docentu popolnoma nejasni in nerazumljivi. Zameri mi, da imenujem Vikinge gusarje, ko so imeli vendar tako lepe rezbarske izdelke! Jaz sem publiciral cel niz študij iz področja etnografske umetnosti (g. docent jih lahko najde v vseučiliški knjižnici v etnografskem muzeju), v katerih sem skušal dokazati izraziti kolektivni umetniški tip pri vseh primitivnih in polprimitivnih družbah. I nomadski Mongoli in Eskimi in Afričani i prebivalci Oceanije itd. imajo izrazite umetniške lastnosti, zrasle iz njihove socialne sredine, in vendar jih ne bo nihče imenoval civilizirane narode. Kanibali (ljudožrci) na otokih Oceanije so odlični umetniki kakor človek paleolitika, ki je bil verjetno tudi kanibal. Torej, g. docent, previdnost vam ne bi škodovala!

11. Zelo zanimiv je g. docent, ko deli nauke o tem, kako etnologija pozna matriarhat. Ali res? V svoji brošuri sem napisal: »Delavski razred je prvi poudaril pravico žene« in vsakemu pametnemu človeku je jasno, da gre tu za osvobodjenje žene izpod ekonomskega in moralnega jarma kapitalističnega razreda, da pa tu ni govora o etnoloških premotritvanjih o razvoju družine. O tem sem dovolj jasno pisal v drugi knjigi (Moral dviju klasa,

Zagreb 1930). Tisti, ki tega ne razume, je in ostane — malomeščan!

12. Ali se morda g. docent vendar ne vara, ko misli, da se da Iltis vzporediti z Moricem? Jaz bi ostal rajši v Ljubljani in tam poiskal Moricu tovariša, ker kakor si g. docent zamišlja razizem, odgovarja približno Moricovemu Rimu.

To so glavni momenti, ki se morejo izluščiti iz tistega babilonskega prepričevanja, s katerim me je osrečil g. docent in g. doktor. Ako zberete vse, potem res ni jasno, kaj ima g. docent ugovarjati laži rasizma! On noče biti rasist, pa zopet ne da, da bi se razizem razkrinkal. Iznaša stvari, ki so popolnoma znane, samo da jih on kot ambiciozen docent razteguje in garnira brez mere in često brez okusa. Ponovno sem naglasil, da marksisti ne zanikavamo rase, samo odločno odbijamo poudarjanje superiornosti nekih ras na račun drugih. V tem pogledu postaja razizem sredstvo za zaslužnjevanje narodov in proti temu se mi borimo. Da, mi smo proti temu, da se poudarja neenakost, ki da »je dana po narodi, kakor je bila nekoč po bogu«. Ako tega ne razumete, potem je jasno, na kateri strani barikade ste, g. docent, in potem je nadaljnje razpravljanje z vami odveč. To, kar sem zgoraj navedel, zadošča za osvetlitev vašega strokovnega aparata in hkrati vašega stališča.

Hvala vam ponovno za vašo reklamo, ki mi je omogočila, da zopet ugotovim razredni značaj meščanske vede.

Zapiski

»Jutro« — apostol verskega prepoveda med Slovenci. — Prava babilonska zmešnjava je nastala v »Jutrovi« deželi: najbližja sorodnica »Tiskovna Zadruga« je izdala dve knjigi Luisa Adamicha, ki ga sedaj »Jutro« napada kot izkoreninjenca; ko pa se je mudil v naših krajih, so ga razven naše »Svobode« častili vsi in kar tekmovali med seboj za njegovo naklonenost, tako da je radi strašne ljubosumnosti nastala resna kriza pri »Zvonu« in »Domu in svetu«.

»Lj. Zvon« ni več ne liberalna, ne samoslovenska, ne jugoslovenska, ne katoliška revija, temveč pestra mešanica vsega: v njem najdeš vse od najbolj rodoljubne pisarije do jajčec, ki jih odlagajo v meščansko časopisje tisti čudoviti »revolucionarji«, ki opravičujejo sotrudištvo pri meščanskih časopisih, češ, da s tem pridobivajo same kapitaliste proti kapitalizmu.

»Jutrov« kulturni urednik je menda iz reakcije proti vsemu temu nedavno briljal kot odbornik proslule razstave »Pro Deo«. Sedaj pa nekdo drugi v kulturnem pregledu »Jutra« oznanja obnovo verskega življenja in pravi med drugim: »V globini človeških duš se iznova prebujata verska zavest. Oglašata se nova verska potreba in notranji nemir si išče izraza v verskih pokretih... Izčrpane in onemogle duše vzdihujejo in omagujejo pod bremenom neznoznega trpljenja. Ob naraščajočem oboroževanju in zadolževanju na zemlji ugašata zadnja nada. Tukaj ni nobene rešitve! Avtomatično se odbija nihalo od težke in omejene zemeljske materije proti neskončnosti duha...« Golo ponavljanje starih teoloških nasvetov: Reveži, ne brigajte se za zemeljske dobrine, pustite nas in druge, da jih uživamo, vi pa mislite na to, kaj bo z vami onstran groba! »Jutro« je prevzelo pozitivno agita-

cijo za prerojenje verskega življenja, odkar se »Slovenec« ne bavi več toliko z oznanjanjem verskih resnic, kakor z negativnim pobijanjem framazonstva, židovstva in marksizma.

Stvar ne bo menda tako resna in iskrena niti pri urednikih »Jutra« niti »Slovenca«, temveč bo bržkone veljala za oba pripomba, ki jo z bridkostjo v srcu navaja »Jutrov« apostol verskega prepodora: »Se tisti popoldan po izidu mojega poročila o »Stoiški veri« me je ustavil na ulici star znanec, inteligent iz stare šole, in se nekako zbadljivo spodtaknil ob mojih izvajanjih:

Ti, kaj pa? Ali niso morda stoiki s svojim cesarskim Markom Aurelijem vred le običajni hinavci, ki so le glumili in lice-merili svojo pobožnost. Saj veš, kako je bilo še nedavno pri nas: najbolj zakrknjeni brezverci so postajali kar prek noči pobožni iz političnih in materialističnih interesov...«
J.

Židovsko listo za Rusijo sestavlja že ves teden ljubljanski »Slovenec«. Ker katoliški Kranjci naravno ne moremo biti prav dobro informirani o razmerah v daljnji deželi, ni ta lista brez napak in zato smo tega skromnega mnenja, da bi izvršili zgodovinsko bolj verodostojno delo, če bi sestavili v »Slovencu« listo vseh odličnih Židov, ki so čast in ponos katoliške cerkve, ker tu smo doma. To znanstveno delo naj bi se razvrstilo tako-le: najprej bi priobčili židovski rodovnik vseh 12 apostolov, potem učencev, nato prvega papeža, potem pa najprej vseh papežev, ki so bili židovskega rodu po očetu in materi, potem tistih, ki so Židje samo po očetu, nato tistih, ki so po materi, končno tistih, ki so po prejšnjem sorodstvu židovsko obremenjeni. Po tem glavnem delu bi prešli na židovske redovnike drugih odličnih katolikov. Ta lista bi lahko napolnjevala stolpce »Slovenca« skozi 365 dni in bi bili ljudje navezani na »Slovenca« poleg zavarovalnine še s to židovsko kroniko rimskega katolištva in... Kaj bi naštevali še vse druge dobre strani tega dela — »Slovenec« naj skratka začne to opravilo, ker sicer se ga zna iz konkurenčnih razlogov lotiti kako drugo tiskovno društvo.
X

Tiskovni sklad „Svobode“

IX. seznam prispevkov za tiskovni sklad »Svobode«.

Ljubljana: S. dr. Jelenec, odvetnik, dal sejnino prosv. odseka Delavske zbornice Din 40.—.

Dobrunje: Podružnica »Svobode« zbrala Din 50.—.

Ljubecna: Podružnica »Svobode« darovala Din 25.—.

Javornik: Podružnica »Svobode« darovala Din 35.— (odračunala po 50 par več od prispevka).

IX. zbirka skupaj Din 150.—; prejšnje zbirke Din 11.502.—; skupaj Din 11.652.—.

Listnica uredništva

Iz te številke, posvečene prvi jugoslovanski in balkanski socialistični konferenci, je moralo izostati mnogo drugega gradiva, ki pride prihodnjic na vrsto.

Novoletna številka izide že za božič. Njej bo priloženo tudi vsebinsko kazalo tega letnika. Upamo, da nam vsi **dosedanji naročniki ostanejo zvesti in nam pridobe še nove.** Pošljite nam do 10. dec. naslove vseh, o katerih mislite, da bi bilo dobro, da jim pošljemo revijo na ogled!

Zahvaljujemo se vsem sodrudnikom za brezplačno idealno sodelovanje; vsem rednim naročnikom, zlasti vsem darovalcem tiskovnega sklada pa, da so pomagali finančno reviji na noge. V plačilo naj jim bo zavest, da je danes »Svoboda«, **marksistična revija, najbolj razširjena revija med našim narodom.** Zato bo olajšano delo vsem, da za prihodnje leto pridobe še novih naročnikov.

Uredništvo in uprava

Tudi denarne žrtve za organizacijo kažejo zavednost članov.